

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української та зарубіжної літератур

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Наталя Мельник

Протокол № _____

« ____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2023 р.

ХУДОЖНІ НАРАТИВИ ЖІНОК-ВІДУНОК У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ
ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХНЬОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ НА УРОКАХ
ЛІТЕРАТУРИ

Кваліфікаційна робота студентки
факультету української філології
групи УАФм-22
другого (магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова та література),
додаткової спеціальності 014.02 Середня
освіта (Мова та зарубіжна література
(англійська))

Пустовар Інеси Андріївни

Керівник: доктор філологічних наук,
професор **Ковпик С. І.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Кривий Ріг – 2023

АНОТАЦІЯ

Пустовар І. А. Художні наративи жінок-відунок у сучасній літературі та особливості їхньої інтерпретації на уроках літератури : рукопис. Кривий Ріг, 2023. 70 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню образу жінки-відунки у сучасних творах української літератури та особливостям їх аналізу на уроках української літератури. З'ясовано, що сучасні письменники модифікували образи жінок-відунок, зробивши їх помітно привабливими для читача. Окрема увага приділена специфіці роботи з текстами сучасного українського фентезі у старшій школі, зокрема йдеться про когнітивні можливості текстів про жінок-відунок. Розроблено методичні рекомендації щодо вивчення творів сучасної української літератури у профільній школі.

Ключові слова: сучасна українська література, жіночий образ, відунство, фентезі, міфологія.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Особливості художньої інтерпретації жінок-відунок в українській літературі	7
1.2. Причини активізації уваги письменників до образу жінки-відунки у сучасній українській літературі.....	11
1.3. Образи жінок-відунок у компаративному аспекті.	15
Висновки до першого розділу	21
РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНІ НАРАТИВИ ЖІНОК-ВІДУНОК У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА СПОСОБИ ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	23
2.1. Моделювання образу відунки у пригодницькому романі В. Климчука «Рутенія»	23
2.2. Фольклорно-міфологічних основа жіночих образів у романах Дари Корній	31
2.3. Психолого-педагогічні засади вивчення творів сучасного українського фентезі у профільній школі.....	47
2.4. Методичні рекомендації щодо вивчення творів сучасного українського фентезі на факультативних заняттях з української літератури .	53
Висновки до другого розділу	58
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	64

ВСТУП

Однією з найцікавіших тем початків зародження українського фольклору та дохристиянських часів є тема відунства. Все таємниче невідоме постійно приваблювало людину. Не менш цікавим та загадковим був образ жінки-відунки, який міцно вкоренився в людську фантазію та став популярним майже в усіх літературах світу.

За стародавніми українським повір'ями на селі обов'язково була бодай одна відунка, про неї говорили тихо і пошепки. Очевидно що й тема відунства була під табу. Думати і говорити про відьом заборонялося, люди ж і самі боялися аби не накликати на себе біди.

Для українських письменників образ жінки-відунки став справжньою знахідкою, тому література поступово поповнювалася цікавими розповідями про неймовірну демонічну істоту, чи то прекрасну дівчину. На відміну від інших народів, які змальовували відьму виключно лихим створінням, українська література не мала однозначного зображення цього персонажу. Деякі письменники відьму бачили в образі прекрасної дівчини з надзвичайними можливостями, інші – презентували її, як стару, страшну бабу.

На сучасному етапі розвитку української літератури образ-жінки відунки все частіше з'являється у творах різного жанру, але найчастіше це у жанрі фентезі, де ірреальний світ взаємодіє з реальним, поєднує в собі буденність та надзвичайність.

Сучасна українська література фентезійного жанру продовжує культивувати образ жінки-відунки у різних модифікаціях. Проте системних досліджень поки у сучасному літературознавстві, на жаль, нездійснено

Актуальність дослідження. В українській фольклорній практиці зустрічалося чимало міфічних постатей, проте, деякі з них забулися або згадуються зрідка, на відмінну від образу жінки-відунки. Сучасні письменники, котрі працюють у жанрі фентезі змальовують жінку-відунку дуже неординарно. Міфологічні сюжети світового фентезі ретельно

аналізуються, але українське ще потребує досліджень, перебуваючи на етапі свого становлення.

Мета дослідження полягає у тому, щоб шляхом компонентного аналізу дослідити образ жінки-відунки у творах сучасної української літератури та вивчити особливості їх інтерпретації на уроках літератури у профільній школі.

Мета дослідження зумовила необхідність виконання таких **завдань**:

- здійснити аналітичний огляд необхідної літератури, з метою визначення теоретичних основ дослідження;
- з'ясувати сутність категорії «образ жінки-відунки»;
- аналітично осмислити особливості інтерпретації образів жінок-відунок у творах сучасної української літератури;
- синкретизувати проміжні висновки дослідження у загальні.

Об'єктом дослідження стали твори В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми», Дари Корній «Зворотний бік світла», «Зворотний бік темряви», «Зворотний бік світів», «Гонимарник», «Щоденник Мавки», «Місяцівна».

Предмет дослідження – особливості інтерпретації образу жінки-відунки у творах сучасної української літератури.

Для реалізації окреслених завдань нами використано **методи дослідження**: аналітичний огляд, компонентний аналіз, синтез, елементи компаративного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що *вперше* здійснено аналіз образу жінки-відунки у творах В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми», Дари Корній «Зворотний бік світла», «Зворотний бік темряви», «Зворотний бік світів», «Гонимарник», «Щоденник Мавки», «Місяцівна»; *вперше* здійснено спробу проаналізувати трансформацію образу жінки-відунки в сучасній українській літературі; *вперше* запропонована технологія вивчення образу жінки-відунки у профільній школі.

Теоретичне значення полягає в детальному аналітичному осмисленні образу жінки-відунки на матеріалі творів сучасної української літератури.

Практичне значення роботи. результатами дослідження можуть

скористатися студенти при вивченні курсів історії української літератури або написанні рефератів, творів, статей, при підготовці курсових та кваліфікаційних робіт.

Апробація дослідження. За темою опублікуванні наукові тези:

Пустовар І. Особливості презентації художніх образів жінок-відунок в українській літературі ХХІ ст. *Матеріали студентських наукових читань: зб. наук. праць / ред. Ж.В. Колоїз (гол. редактор). Вип.11. Кривий Ріг, 2023.*

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 70 сторінок, із них основного тексту – 61 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Особливості художньої інтерпретації жінок-відунок в українській літературі

Починаючи з ХІХ-ХХ століть у центрі українських народних вірувань посіли чільне місце уявлення про різних надприродних істот. В народі про них говорили «нечиста сила». Народні вірування тісно пов'язані з міфологією, яка є представником нижчої демонології. До її складу зараховують як демонічних істот: примар, русалок, упирів, мавок; так і напівдемонічних: відьом, вовкулак тощо [11].

В українській літературі прикладами творів про надприродні сили є: «Москаль-чарівник» (1819 р.) І. Котляревського, «Вечори на хуторі біля Диканьки» (1829–1832 рр.), повість «Вій» 1835 р. М. Гоголя, повість «Конотопська відьма» (1837 р.), Г. Квітки-Основ'яненка, балади «Причинна» (1837 р.), «Тополя» (1838 р.), поема «Відьма» (первісний варіант назви – «Осика», 1847 р.), драма-феєрія «Лісова пісня» Лесі Українки (1911 р.), повість «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського» (1911 р.)» [55, с. 160]. У цих творах багатогранно представлена слов'янська міфологія з явищами міфопоетики. Такі мотиви містяться у «Велесовій книзі», літописах (Самовидця, Величка, Граб'янки), зокрема, коли мертві намагалися підпалити церкву, чим наводили страх на живих людей.

Народна демонологія є центральним аспектом у всій міфологічній системі, що зберігає в собі повір'я про нечисту силу, душах померлих, добрих та злих духах, які – як вважалось – керують природними силами, впливають на урожайність, дітонародження, долю та благополуччя людей. Деякі з них здатні накликати або вилікувати хвороби, допомагати та шкодити у господарстві; від них напряду залежала вдача чи невдача людських справ. Саме народні вірування й дали поштовх для значних інтерпретацій демонічних

жіночих образів в літературі, зображуючи жінку – відьмою або відункою [11].

В українській традиції відьма або відунка – це жінка наділена надприродними властивостями та віднесена до категорії незвичайних осіб, що мають таємні сили та знання. Вона при цьому має ознаки дводушшя і може бути вродженою або навченою. Свої сили чаклунка здатна контролювати та спрямовувати як на добрі, так і лихі справи. В народі таких жінок ще називали «знаючими» [12].

Міфологічний образ жінки-відунки проникає в структуру твору через фольклор, створює глибокий підтекст, змінює реальність. В українській літературі, письменники, при розкритті образу жінки-відунки, звертали увагу на аксіологічну сферу буття, що реалізується через художній міфологізм. У літературних творах чітко зображені конкретно-чуттєві образи жінок-відунок підкріплені мотивами, сюжетами та символами, що відтворюють етнонаціональні уявлення та культурні надбання українців [10].

Так, українська література змогла відкрити незвичний, новий образ жінки-відунки. Письменники у своїх творах намагалися відтворювати його таким, яким він поставав у змалюванні оповідачів. Саме тому у давній літературі представлений загальний погляд на цю постать.

Твори з зображенням жінки-демона користувалися неабияким попитом, адже людську подобу завжди притягувала жага до невідомого, таємничого, пов'язаного з демонологією, те, що дало б змогу краще пізнати світ. Читати ті факти з історії українського життя, про які раніше заборонялося говорити, неабияке задоволення для читача. Поступово це й стало головним предметом художньої інтерпретації.

Чи не в перше в українській літературі, відьма згадується у творі Івана Котляревського «Енеїда». Письменник у своїй «Енеїді» можливо не так багато уваги приділив саме сутності відьми та цього було достатньо аби зрозуміти, що автор говорить про існування кількох типів відьом та наявності в їх тілах, так званого «дводушшя».

Не міг оминати тему відьомства і український письменник Олекса

Стороженко, який у своєму творі «Закоханий чорт», зобразив дівчину, що розмовляла з козаком і при світлі місяця у неї виднівся маленький хвостик, що свідчить про вроджені ознаки відьми [65].

До змалювання образу жінки-відьми звернувся Г. Квітки-Основ'яненка, який у повісті «Конотопська відьма» подав докладний опис чарівниці з Конотопа, розповідаючи про її побут, хазяйство, уміння. Письменник створив образ відьми на основі фольклорних джерел та вніс свої корективи при описі відьмака. Для кращого розуміння надприродних особливостей відьми, він намагався показати, що віра в нечисту силу є нісенітницею, через яку постраждало багато невинних жінок [30].

Не менш цікаво інтерпретовано образ відьми у творі О. Сомова «Київські відьми». Чоловік однієї з відьом Федір Блискавка випадково дізнався про чарівні можливості своєї дружини. Він вирішив повторити її ритуал та полетіти, як і вона, на шабаш. Йому це вдалося. Завдяки знайомій чарівниці, він зміг вберегтися від покарання. Та все одно історія закінчилася дуже трагічно. Жінка-відьма, дізнавшись про такий злочин свого чоловіка, висмоктала з нього кров, тобто тут вже жінка-відьма наділена рисами вампіра [65].

Залучення фольклорного матеріалу для української романтично-фантастичної літератури є важливим аспектом. При цьому значущим у репрезентації образу відьми є творчий доробок М. Гоголя. Він у повній мірі зміг висловити власний погляд на демонологізацію у збірці «Вечори на хуторі біля Диканьки». Демонічність найчастіше представлена образами відьом, чортів, русалок, що втручаються у людське життя і це, в свою чергу, впливає на розвиток подій у творі, як зазначає І. Фісак [64, с. 39].

М. Гоголь не відходив від народної традиції і показував відьом, що набувають людської подоби та вільно живуть серед людей. При чому другі навіть не підозрюють про це. Справжня сутність відьом розкривається з приходом ночі.

Зовсім іншої характеристики автор надав Солосі. Він змалював її

доброю та дуже гарною. Вона не вдається до перетворення, а також не шкодить людям. З характерних прикмет відьми їй притаманна можливість літати на мітлі та збирати зірки з неба. Через хитрість та проворність селяни підозрювали її у відьомстві. Вони вважали, що жінка перетворюється у чорного kota. Письменник надає чаклунці ряд позитивних особливостей та важливе місце у творі, адже: «після гостин у Солохи чорт опинився у мішку, а потім на плечах Вакули – і коваль із його допомогою зміг дістати черевички для Оксани» [64, с. 40].

Українська література змальовувала не просто зовнішні характеристики притаманні нечистій силі, а й намагалася відтворити внутрішній стан та переживання людини, що знаходиться у тілі демонічної істоти.

У творі Михайла Коцюбинського «Відьма» змальовано внутрішній світ дівчини Маріци, яку громада нарікала «відьмою». Письменнику вдалося глибоко зобразити переживання дівчини, яка через помилкові висновки односельців стала жертвою самосуду. Все це через досить незвичайну зовнішність. Вона була неприваблива: мала густі чорні брови, поморщену шкіру, довгий ніс та низький зріст. Саме через це сусідка звинуватила її у чаклунстві. Це все призвело до того, що не маючи ніяких демонічних можливостей, дівчина і сама почала вірити у своє відьомство.

Селяни неодноразово проводили над нею експерименти – змушували молитися, намагалися виявити хвостик, залучували велику кількість обрядів. Дівчина весь час відчувала страх та сором, карала себе. Щасливою вона стала лише тоді, коли жоден зі способів виявлення відьми не дав потрібного результату, чого не можна сказати про людей, які отримали повне розчарування. М. Коцюбинський показує ту сферу людської душі, що існує на межі страхів стати вигнанцем та акцентує увагу на людських вадах характеру.

«Архетип відьми демонструє активну присутність в українському літературному дискурсі, а також проявляє поліваріантність інтерпретаційних значень, які, до того ж, підкріплені значним фольклорно-етнографічним матеріалом. Вектор творчого прочитання та ретрансляції архетипного образу

відьми скерований у напрямку від традиційної інтерпретації до оригінального авторського відтворення, відтак цей архетип демонструє високу семантичну гнучкість та полівалентність», – зауважує В. Кметь [30, с. 234].

Аналітичний огляд творів української літератури показав, що українські письменники особливу увагу акцентували на зовнішності жінки-відьми, наділяли її незвичайними можливостями.

1.2. Причини активізації уваги письменників до образу жінки-відьми в сучасній українській літературі

Інтерпретація архетипів є досить актуальною темою у сучасному літературознавстві. Численні праці українських науковців витворили підґрунтя для детального вивчення міфологічного аспекту та явищ трансформації міфічних образів у культурному середовищі: Р. Марків розглянув феномен міфологічного фольклоризму на прикладі творів О. Кобилянської, М. Коцюбинського, Лесі Українки та інших письменників. У роботі на основі аналізу міфологічних образів, фольклорних сюжетів і мотивів у структурі художніх творів дослідник визначив основні тенденції розвитку фольклоризму в писемній творчості початку ХХ ст., сфери і явища фольклору, що виявили найбільшу здатність до актуалізації та формально-змістових перетворень у літературі [57, с. 2]. Тему функціонування демонологічних образів русалки, вовкулаки, чорта й відьми на прикладі української літератури доби романтизму дослідила в дисертаційній роботі Т. Данилюк-Терещук. Частково питання вивчення міфології розглядали науковці Н. Волошина, О. Гайдукевич, Ю. Сидоренко, О. Турган, С. Ягело та ін. [57, с. 2].

Народний образ відьми зайняв чільне місце у житті українців. Він є одним з найцікавіших символів людського світовідчуття, який проходить через цілі віки та покоління, не перестає дивувати своїми архаїчними особливостями.

Тісний взаємозв'язок фольклору з мистецтвом слова прослідковується

вже з перших десятиліть ХІХ ст., коли українська словесність увійшла в новий період розвитку: письменство вбачало у фольклорній спадщині багатство тем, мотивів, образів і жанрів, активно залучаючи все автентичне до художньої творчості [29].

Для української літератури, раніше табуйований образ відьми, став справжнім феноменом. До нього зверталися письменники ще з давніх часів. Завдяки фольклорним надбанням, вони змогли відтворити колорит тодішнього життя з відьмами та детально представити їхній побут. Щоразу цей архетип розкривався по-різному. Кожен автор намагався додати своє бачення цього образу, акцентуючи увагу на унікальності такого образу.

Література періоду ХІХ–ХХ ст. моделювала новий жіночий образ сповнений фатальності та деструктивності, де у текстах жінка наділена рисами демонічності. С. Павличко вважала, що таке зображення жінки пояснюється нежиттєздатністю любовної теми в творчості модерністів, що і вплинуло на її деформацію у літературних напрацюваннях представників «Молодої Музи»: С. Твердохліб «Нескінчений архитвір», «Блискавиці» Б. Лепкий тощо [30].

У текстах сучасної української літератури відунка й досі займає особливе місце, набуваючи ще більшого новаторського зображення. Вона неодноразово була предметом дослідження слов'янської міфології. Чаклунка присутня в народній творчості дала поштовх до використання архетипу в літературній традиції. Література щоразу створювала новий образ жінки-демона. Кожен з митців по-своєму трактував його, розкриваючи або маркуючи її демонічну природу. Та попри все слід зауважити, що всі оригінальні авторські інтерпретації зберігають свій виток із народно-демонологічних вірувань.

Фольклорний образ відьми твориться у зображенні її двоїстості, розмежування на вроджених та навчених, походженні слова «відьма», що має багато відповідників, наявності тварини-супутника, ряду притаманних обрядів, здатністю до перетворення, тяжкої смерті [30].

У фольклорно-етнографічних студіях існують різні гіпотези щодо

походження відьми, тож питання генеалогії цього архетипного образу досі залишається суперечливим. Так, М. Костомаров вбачав походження відьми з народних уявлень про небесні божества, що пов'язані з водою, громом і блискавкою. Схожої думки дотримувався І. Нечуй-Левицький – автор був прихильником гіпотези про походження образу відьми від богині-хмари, німфи небесної води. Водночас сучасний український дослідник В. Давидюк твердить, що образ відьми є нетиповим для української народнопоетичної традиції та припускає, що в українському фольклорі відьма з'явилася лише в період пізнього середньовіччя, коли в Західній Європі на вогнищах інквізиції спалювали тих, кого підозрювали в чаклунстві. Однак цю думку можна заперечити, оскільки існування традиції магічних практик, пов'язаних із жіночою сферою, свідчать про протилежне. До того ж, факти на користь існування системи вірувань про чарівництво та відьом підкріплені не тільки численними фольклорно-етнографічними матеріалами, але й зафіксовані у пам'ятках давньої української літератури, зокрема літописних джерелах [30].

Дослідники зауважують: «Опис досвіду контактів людини з містичною сферою зринає ще в текстах давньої літератури – «Повість врем'яних літ» наводить численні факти діяльності особливої соціальної «групи» – волхвів і кудесників, а також свідчить про звинувачення в чарівництві жінок. Жіночі магічні практики в давній літературі, зокрема і в літописній традиції, були однозначно детерміновані як гріховні та боговідступні. Мотив чародійства (як ворожий релігійному світогляду та національній ідентичності християнського народу) увійшов у давню українську літературу як результат екзегетичного впливу авторів-богословів, переважно ченців. Така ж оцінка чарівництву відображена і в літературі доби бароко, яка мотиви гріха, гріхопадіння людини інтерпретує цілком у традиції церковного вчення» [29, с. 236].

Так, на основі фольклорно-міфологічний уявлень та вірувань українська література змогла відкрити для себе новий цікавий жанр фентезі:

«Фентезі – жанровий різновид фантастики, в якому використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, рицарського епосу, поєднані з

реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією. Такі твори не підлягають логічному тлумаченню як належні до наукової фантастики, тому при їх аналізі не використовується жодних мотивувань. Натомість визначальним для них є фатум, бінарна етична опозиція «добро – зло» як вияв свободи» [40, с. 529–530].

«Фентезі – один із найскладніших піджанрів, що ґрунтується на національних культурних архетипах. Щоб зрозуміти алегоричну мову оповіді про вічні моральні та культурні цінності, треба заглибитися в багатючий міжпоколінний досвід людей, їхні вікові прагнення, відбиті в міфологічних і демонологічних уявленнях, магічних обрядах і ритуалах, віруваннях і повір'ях» [43, с. 140].

О. Леоненко, досліджуючи українську літературу фентезі, зазначила, що звернення письменницької уваги до жанру фентезі пояснюється тим фактом, що «світ художньої фантастики звільняє авторських героїв від жорстокої детермінованості своїх почуттів, думок і вчинків, дає можливість виступити проти сприйняття людини як гвинтика глухої до потреб особистості машини. Занурення у фантастику надавало можливість висловлювати алюзії щодо навколишньої дійсності, пропонувало засоби її реконструктивних змін, оскільки це – «езопівська мова», за допомогою якої можна сказати більше, аніж засобами, властивими реалістичній літературі» [39].

Визначальними рисами сучасного українського фентезі є поєднання реального і фантастичного світів, де поряд з людьми діють фантастичні фольклорні істоти – духовні сили (мавки, лісовики, водяники, русалки, вовкулаки та ін.), а інколи й міфічні боги. Вони, ніби живуть у своєму світі, мають свої інтереси, які тісно переплітаються з інтересами і життям людей. Твори фентезі вимагають від читача роздумів, самостійних висновків, оцінки вчинків героїв.

Особливий характер традиції творчого використання міфологічно-фольклорної фантастики, який визначається тісним зв'язком з реальним

світом, зображенням фантастичних істот як символізацією й олюдненням сил природи в народному дусі (вияв народного світогляду), що загострює і підносить ідею, глибше узагальнює життєві явища, надає оповіді романтичної поетичності, успішно розвивають письменники: Тарас Завітайло, Володимир Арєнєв, Віталій Климчук, Галина Пагутяк, Марина і Сергій Дяченки, Наталя Тисовська, Дара Корній та ін., котрі творять літературу сучасного українського фентезі [39].

Яскравим прикладом нового трактування образу відунок є пригодницький роман Віталія Климчука «Рутенія», фантастичні твори Дари Корній «Зворотний бік світла», «Зворотний бік темряви» «зворотний бік світів», «Гонимарник», «Щоденник Мавки», «Місяцівна», «Крила кольору хмар». Письменники у своїх творах наділили відьму найкращими моральними якостями та продемонстрували трансформацію відьомської сили, становлення її внутрішньої особистості.

Так, література про відунок стає засобом відображення сучасності, де використовуються ірраціональні мотиви, бінарна опозиція «добро – зло», мотив відродження втрачених цінностей. Магічний образ проходить стадію свого потрактування й досі. Це пояснюється соціальними умовами, історичними періодами, переосмисленням значення жінки, її соціального статусу у суспільстві, стильовими характеристиками написання тексту.

1.3. Образи жінок-відунок у компаративному аспекті

Міфологізований образ жінки пішов від язичницьких вірувань наших пращурів, культу родючості, часу матріархату та амазонок. Міф про жінку не з'являється на постійній основі, він виражається у фольклорі і переосмислюється у літературі. У творах художньої літератури міфологічні жіночі образи зберігають притаманні риси та життєві призначення: передачу сакрального досвіду, захист та опіку, що й зображується у художніх текстах [10].

Відьми, відунки – це образи знань, скривдженої жіночої сутності, можливості до доброти та шкоди, духовної могутності, прагнення до свободи та пізнання. Цей образ є складовим фольклору, що виражає колективне несвідоме, а література бере його за основу.

На думку вчених, існувало два світи: «людський та нелюдський», «вищий та нижчий» і від їх взаємодії залежало земне благополуччя людей. Важливим є те, що до світу «людського» відносили відьом та чаклунів, що мали в собі дводушся, тобто наявність демонічної та людської душі. Інколи, людина зовсім не підозрювала, що має відьомські задатки, спокійно лягала спати, у той час як її душа відправлялася шкодити людям [11].

Слово «відьма», яке походить від праслов'янського «відь» – знання, «відати» – знати», вказує на те, що відьми володіли якимось особливим, таємним, священним знанням (санкритське «veda» – означає священне знання) [11].

Поняття «відьма» вживалося тоді у позитивному значенні, як синонім слова «жриця», набувши негативного значення під впливом християнства. Писемні джерела XI–XIV ст. згадують жінок-чарівниць під такими назвами як «волхвиці», «відьми», «чородійки», «чарівниці», «обавниці», «наузниці», «потворниці», а також «зеленщиці» і «кореньщиці». А на запитання у селян: «Що таке відьма?» більшість опитаних відповідали, що це жінка, яка доїть вночі чужих корів та псує худобу [11].

Однак, навіть, з характеристики відьми, які давали ті ж селяни, зрозуміло, що коло її діяльності є значно ширшим: відьма знається з нечистою силою, тому здатна робити й інші «нечисті справи»; вона відзначається пристрасстю, чуттєвою натурою; володіє здатністю перевтілюватися, а також наділена здатністю дізнаватися про сокровенне, таємне для простих смертних, віщувати майбутнє тощо. Це перш за все жінка наділена надвластивостями, що вільно пересувається у просторі. За народними переказами, вона літає на мітлі або кочерзі [11].

Відьом поділяють на дві групи: вроджені та навчені. Вроджені відьми

вважаються більш добродушними до людей, а навчені – вважалися найбільш небезпечними, оскільки свої чари та здібності вони переймали від досвідчених чарівниць та чортів. За повір'ями відьми на найбільші християнські свята злітали на Лисі гори, де влаштовували шабаш [11].

Найчастіше можна було виявити чаклунку за допомогою ворожіння на великі календарні свята: різдвяно-новорічні, Великдень, Юрія, Івана Купала та ін. *«Вважалося, наприклад, що коли відкладати кожного понеділка Великого посту по одному поліну та вранці на Паску розкласти з них багаття, то відьма сама прийде і попросить вогню»* [50].

Досить багате фольклорне зображення опису зовнішньої характеристики відьми: вдень це була прекрасна дівчина чи жінка, що мала неймовірної краси очі, а вночі – сиве неохайне волосся, згорблену спину, довгі руки, криві ноги, гостре підборіддя, відсутні зуби та великий ніс з горбинкою. Також в Україні вона мала ряд прикмет, які дозволяли вирізнити її з-поміж інших людей, не дивлячись на зовнішні ознаки. Вважалося, що відьма не дивиться в очі, а в зіниці чітко видно перевернуте зображення людини. Повідомлялося про смертельні випадки від одного лише погляду жінки-відьми [59].

Серед відомих повір'їв були історії про неможливість відьми втонути, переступити через мітлу, що лежить на землі чи в приміщенні; вона могла зненацька з'явитися в оселі та просити їжу. Характерним для відьми – боятися священної води та церкви. Також виявити відьму було можливо під час її смерті: з'являвся чорний кіт, починав дути сильний вітер, якщо навіть на вулиці до цього була гарна погода. У цей час відьма могла передавати свій дар задалегідь знайденій людині. Після цього – її спадкоємець ставав дводушником [11].

Необов'язково чекати появи відьми. За народними розповідями існувало безліч способів прикликання чаклунки до себе. Для цього, як правило, потрібні були голки, шпильки, яйця, молоко, земля та відповідні замовляння. Ось наприклад: *«Взяти кусень сирого полотна, заткнути в нього дев'ять шпильок*

і варити, а відьма сама прибіжить просити чого-небудь», або «Розігріти кінську підкову в печі і поставити на поріг – відьма одразу прибіжить, бо їй пече» [59, с. 107].

Такі методи на селі були дуже актуальними. Виявлення відьми було важливим, оскільки давало змогу убезпечити себе та господарство від зурочення. Неодноразово прикликали жінку-демона аби добряче помститися їй за зроблену шкоду. Як правило після того, як відьму впіймали вона починала просити пробачення, давати обіцянки ніколи більше не робити зла. Таким чином, вона відволікала людей і через декілька хвилин з легкістю тікала із засідки.

Відьма відрізняється від інших напівдемонічних істот своє проворністю. Селяни неодноразово намагалися ловити її навіть мотузками, але і це мало допомагало. Народні оповіді говорять про нескінчені можливості відьом до перетворення. Вона може прийняти образ голки, сіна, мухи, колоди, що здатна пересуватися, швидкого вихору. Одностайного факту про секрет таких надзвичайних можливостей немає. Більшість людей та дослідників стверджують, що це пов'язано зі здатністю відьом «морочити». Меншість заперечують факт перетворення тіла, наголошуючи, що воно залишається незмінним, а от душа може ходити поміж людей, приймаючи будь-який вигляд [59].

Наприклад, за межами України у період доби Середньовіччя, будь-який прояв магічних умінь карався. Жінок засуджували на смерть – спалювали на кострі. На українській території смертоносна розправа не була так широко розповсюджена. Зазвичай господарі могли вигнати чаклунку або поскаржитися на неї до суду. Та все ж поодинокі випадки жорстокого відношення до відьом були зафіксовані. Дослідники відзначають, що подекуди практикувався «іспит водою». Цим методом безжально топили жінок, яких вважали причетними до чаклунства.

Досить часто відьми славилися своїми навичками знімати небесні світила: зірки та місяць. Згідно архаїчним уявленням, щоб це зробити вони

повинні пройти спеціальний обряд. Наприклад, вилізти на хрест договори ногами або по лезу ножа. Такий спосіб ганьби хреста означав, що чаклунка повністю належить демонічним силам, а ніж, у свою чергу, позначає межу двох світів – людського та потойбічного. Він для них має особливе значення. З його допомогою вони можуть відбирати у тварин молоко [59].

Фольклорні записи розповідають, що викрадені зірки відьми найчастіше тримали у спеціальному горщику з новою кришкою, ховаючи їх у криниці: *«Раз городовик розказував, що найшли вони в річці скриньку: обмотана бичовою і така щільна. Як відкрили, а відтіля, як ластівочка, так і пурхнуло, а то нечиста сила туди зірку сховала»* [11, с. 305].

Близьким до мотиву викрадення небесних світил є повідомлення про здатність чарівниць красти дощ. Із переказів відомо, що вони «замовляють» воду. Селянам, звісно, це не подобалося, тож вони намагалися виловлювати тих жінок, які на їхню думку причетні до таких злодіянь і, зв'язавши їх мотузками, кидали у воду. Якщо відьма навчена, то її били, доки вона не визнавала свою провину. Люди вірили, що після побиття дощ знову з'явиться [68, с. 6].

Український фольклор зафіксував цілі розповіді про процес смерті відьми. Стверджують, що вона завжди помирала в муках: *«Відьма реве бичим голосом, очі набігають...Як змучиться просить зірвати стелину, щоб швидше вмерла»*. Часто присутні не витримували такого видовища і швидко тікали з хати [68, с. 6].

Тяжка смерть наслідувала всіх «нечистих», оскільки, за час свого існування вони скоювали багато гріхів. Тому щоб хоч якось полегшити страждання помираючої, люди виконували ряд спеціальних обрядів. Зокрема, важливо було пробити стелю – спосіб звільнення душі. Або, як вже зазначалося, передати відьмацький дар. Та люди цього дуже боялися, тому охочих майже не було. Бувало й так, що відьма не могла заспокоїтися й після смерті. Тому аби уберегтися, селяни готували осиковий кілок і вбивали їй в груди [68].

Творче опрацювання і використання фольклорних надбань стало актуальним в епоху романтизму. Період ХІХ ст. змінив уявлення про зв'язок людини та природи, відкрив «інше» життя. В Україні тема потойбічного життя, нечистої сили знайшла своє відображення у художніх творах про трагічне кохання, де найчастіше присутній образ русалки. Сюди відносимо твори: «Левка Боровиковського («Заманка») – тут русалка уособлює ідеальний світ (міфосвіт), Івана Вагилевича («Жулин і Калина»), Миколи Костомарова («Мана»), Миколи Маркевича («Русалки»), Тараса Шевченка («Причинна», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Утоплена», «Русалка») – «зайвість» та самотність є основою трагізму образу русалки, чия душа залишається невинною, не заплямованою життєвими негараздами, Василя Короліва-Старого («Рибалчина русалонька», «Мавка Вербинка»)» [10, с.1].

Введення народних уявлень в поезію та прозу було екзотичним явищем, що свідомо популяризувало українську народну культуру. З цього часу поступово зникали звичні негативи, фольклорні образи доповнювалися, змінювалися, ставали, ніби шаблонними. У романтичній літературі, що наповнена драмою, перетвореннями, трагедіями, фатальністю почуттів, спостерігаємо вікову окресленість у зображенні відьом. Найчастіше це молоді та вродливі дівчата. Такий підхід вказує на естетичні принципи мистецтва.

Якщо розглянути твори реалізму, то можна простежити, що відбувається об'єктивність у змалюванні світу, образи та події набувають реального значення. Твори Олени Пчілки «Сон-мрія, або Казка Зеленого Гаю», «Товаришки», зображують «вкорінення» народних міфологічних образів до дитячої підсвідомості, уяви, а пізніше і процес деградації, яку отримує людина, коли забуває свою національну приналежність, своє коріння [10].

Неоромантична концепція творчості Лесі Українки теж змальовує міфологічні образи: мавки («Лісова пісня»), де кохання пробудило душу дівчини, але позбавило тіла, Віли («Віла-посестра»), яка уособлює в собі гори, волю, гордість. Письменниця відносить міфологічні образи до світу духів, акцентуючи на тому, що цей світ відрізняється від людського, бо має різне

ставлення до волі – важливої життєвої цінності [10].

Необарокові мотиви в літературі переосмислюють та інакше трактують жіночі демонологічні персонажі. З'являються нові символи, розширюються можливості цих образів, прослідковується прагнення до естетики та виражальних можливостей. Прикладом цього є твори Валерія Шевчука. Повість «Жінка-змія» змальовує змієногоу діву. Вона відноситься до «іншого» світу, має зв'язок із водою, землею і жіночою силою животворення та родючості. Місце побутування – вода, де немає можливості ступити звичайній людині, оскільки змії вважаються хранительками водоймищ та джерел. Жіночий образ говорить про двоїстий характер натури, акцентуючи увагу на спокусі. Сімона де Бовуар зазначає: «жінка минулих часів, не будучи сильнішою фізично, могла вселяти страх у чоловіків завдяки чарівництву, зокрема відьмацтву» [10, с.2].

Літературне переосмислення демонологічних образів жінок-відунок у підсвідомості автора й читача формує нові асоціації, зокрема з красою, коханням, самотністю, водою, смертю, таємничістю, волею. З іншого боку, такі образи показують зворотній бік людської підсвідомості, що найчастіше функціонує у надзвичайних обставинах життя. Також цей образ набуває ознак фатальності, коли жінка є втіленням сакральності, гріховності, набуваючи переосмислення.

Висновки до першого розділу

Отже, аналітичний огляд праць фольклористів, літературознавців дав можливість з'ясувати, що українські народні вірування справили значний вплив на подальші модифікації образу жінки-відунки в літературі. Особливого значення набував жіночий образ відьми, котрий суттєво еволюціонував: від колективного потрактування до авторської інтерпретації.

У фольклорній традиції жінка-відунка має багато рис, котрі

виокремлюють її серед інших. Одна з яких – здатність відати та передбачувати. Розмежування на «вроджених» та «навчених» дозволяє здійснити класифікацію за приналежністю до «добрих» та «поганих» сил. Відьми мають своє призначення: передавати знання, захищати, опікуватися або шкодити. Незвичайні можливості спонукають постійно прагнути до свободи.

Поділ світу на «вищий» та «нижчий» викликав протиборство у системі відьма – людина. Та відунки можуть бути зараховані до «вищого світу» якщо мають ознаки «дводушшя». Чаклунки мають не лише унікальні здібності, а й оригінальні зовнішні характеристики, що дозволяють розпізнавати їх серед інших істот. Фольклорна основа подає не зовсім приємні описи відьми, зображуючи її гарною лише під дією магії.

Поява відунок у колективному несвідомому й досі конкретно не визначена, але бере свої витoki ще з давніх джерел, де жінка з особливостями зазнавала звинувачень та стояла на шляху гріховності.

Художній міфологізм у зображенні відунки бере за основу етнічні українські уявлення. Потяг до незвичайного, небуденного та чарівного дуже приваблює людську подобу, чим і пояснюється значний читацький попит на тему чаклунства у літературі. Перші письменницькі спроби опису відьом виконані у традиційному ключі, де більшість відьом наділені негативними якостями, але поступово таке трактування змінюється.

З часом автори намагалися надавати жінкам-відункам особистісних якостей, зображуючи їх почуття та емоції, що допомагало краще зрозуміти їх внутрішній світ та викрити негативні якості людей, що завдавали кривди незвичайним людям, проводячи над ними експерименти.

У сучасній українській літературі збереглися деякі елементи фольклорної традиції в інтерпретуванні образу жінки-відунки, але такі образи зазнали чимало різноманітних трансформацій та модифікацій. Жінки-відунки стали привабливими, емпатійними, що дуже привертає увагу реципієнта.

РОЗДІЛ 2

ХУДОЖНІ НАРАТИВИ ЖІНОК-ВІДУНОК У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА СПОСОБИ ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ У ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

2.1. Моделювання образу відунки у пригодницькому романі В. Климчука «Рутенія»

Роман Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми» є яскравим прикладом українського етнографічно-міфологічного фентезі, оскільки в ньому наявні безліч міфологічних постатей: відьмаки та відьми, мольфари, чугайстри, злидні, русалки та інші. Усе це підкріплено запозиченнями з міфології та фольклору.

В. Климчук пропонує читачеві давньоукраїнський дивосвіт, що твориться за допомогою міфологічних структур, засобів художнього моделювання, типізації міфічних явищ. Важливу роль при цьому відіграє «особистісний фактор, що виявляється у мірі потужності та вагомості міфологічної пам'яті письменника у конструюванні та розгортанні художнього світу. Він є тим комплексом свідомості, який зумовлює звернення до міфологічних структур, об'єктивування їх у тканині художнього твору» [43, с. 140]. Письменник не просто відтворює бачення та традиції наших пращурів, а й підіймає проблему пошуку національної самосвідомості [43].

Персонажі змінювалися у тексті під впливом певних умов та подоланню відповідного шляху перепон. Так для пригодницького роману важливим є мотив подорожі, а саме дороги з невідомим кінцевим пунктом, що має сакральне значення. На шляху до нього головна героїня відьма Рутенія проходить через труднощі, загадки, таємниці та несподіванки, що поступово формують її особистість, внутрішнє «Я». Тому автор ще називає свій роман – трансформацією [24].

Сюжет насичений несподіваними подіями та їх різкими поворотами.

Притаманні мотиви переслідування, загадковості, припущення та розгадування ситуацій. Дослідниця Соколова зазначає, що ««Рутенію» можна читати як філософсько-соціальний твір, проекцію нашого суспільно-політичного життя на фентезійний світ» [61, с. 237].

В. Климчук зміг поєднати у творі елементи українського фольклору та скандинавської міфології, увівши їх у фентезійно-пригодницьку структуру роману. Притаманним для фентезійного сюжету є протиставлення двох світів, що існують у межах України – добра на чолі з Добровіном, та зла, де править Ахруман. Автор керується міфологічними уявленнями про Світове дерево, тобто Дерево життя. Про це з тексту дає зрозуміти Добровін: *«...те, що ти бачиш – це Ява. Це світ видимого, це світ життя. Є другий світ – Нава. То світ усього, що пішло з життя...А є ще третій світ – Права. Права – це закони, за якими існують і Нава, і Ява»* [26, с. 157].

Письменник постійно використовує українські замовляння, що ще більше підкреслюють міфічний характер тексту, надаючи казкового колориту. Вони *«виголошуються речитативними тирадами та супроводжуються чаклуванням виконавців – знахарів, відьом, ворожбитів та інших»* [61, с. 241]. Як показано у тексті ними користувалися представники світу добра, використовуючи як зброю: *«Не сам я йду, чорним волом їду // Сухою гадиною поганяю // Правою ногою на поріг ступаю, // Своім ворогам язик та очі одвертаю // Щоб вони губами не плямкали, // Зубами на нас не клацали, // Очима нас не бачили»* [26, с. 119]; *Сили верхні і сили нижні, // Сили грубі і сили ніжні! // Є на землі і небо і хмари, // дерева і гілля, // сонце і світло, // місяць та зорі, // тіло і кров! // Як не можуть розлучитися вони, // так нехай і ми будемо разом завжди! // Як не може бути рана без болю, // так не зможемо ми бути окремо в біді!»* [26, с. 156].

Автор говорить, що дуже багато часу витратив аби дізнатися всю специфіку та структуру замовлянь. Деякі з них він створив сам, але за певними правилами, а інші є справжніми. Тому він не виключає того факту, що вони дійсно мають магічну силу [24].

На думку А. Соколової, «міфологізм твору як інструмент художньої організації фольклорного матеріалу стає засобом структурування «вічної», вихідної, стійкої національно-культурної моделі буття» [61, с. 241].

Н. Логвіненко зазначає: «Світ прадавньої української міфології разом з історією, природою, культурою як своєрідними морально-етичними й духовними постійними величинами визначає рівень людяності, міру гуманізму в суспільстві, що спонукає дослідників розглядати фентезі як соціальне явище. Оскільки основними джерелами фентезі виступає магічне, міфологічне й утопічне мислення, де актуалізуються основні архетипи людського існування, саме свідомість людини дає безпосередню можливість реалізувати становлення духовної рівноваги та єдності з іншими. Отже, цей процес дозволяє особистості здійснити «самодетермінацію й актуалізацію духовних цінностей, які неможливі без осягнення історико-культурного досвіду й включення в систему суспільних відносин. Таким чином, цей жанр постає перед читачами як складний багатовимірний процес соціального життя з елементами міфологічного, магічного й утопічного, що конденсується в основних архетипах» [43, с. 143].

У романі В. Климчука українська демонологія представлена у різних загадкових образах чугайстра, злиднів, русалок, відьмаків. Вони від самого початку є великою, невід'ємною частиною світу, що знаходиться навколо людини. У плеяді цих апокрифічних персонажів центральне місце належить відьмі Рутенії.

Автор відійшов від зображення типових українських відьом, створивши своєрідний образ жінки-відунки. Він принципово не поділяє чаклунок на вроджених та навчених. Змальовує їх дар чистим, що даний природою. Його Рутенія не наділена негативними рисами, він змальовує її гарною, привабливою, вродливою: *«Довге чорне волосся звивалося по спині, обіймало плечі, коливалось у ритмі ходи...»* [26, с. 7]. Від природи вона добра, чуйна та лагідна. Рутенія допомагає друзям: *«– Рудо, ти врятувала мене від смерті! – радісно вигукнув чугайстер. – Ти опанувала мій оберіг...і він встиг*

вилікувати мої рани, поки я не зійшов кров'ю...» [26, с. 47].

Рутенія не просто звичайна відьма, а обрана. На початку твору автор представляє її як «Божу доньку». Вищі сили відправили Руту на грішну землю, щоб рятувати від зла. Вона наділена здібностями відчувати зовнішній світ, але не одразу про це дізнається. Вода з Джерела забуття позбавила її пам'яті, проте внутрішня сутність з часом покаже себе. Саме через свої здібності, темні сили не залишають її в спокої, вона потерпає від переслідувань.

Перед читачем з першої сторінки постає невпевнена дівчина, що бореться з собою, страхами та негативними міркуваннями: *«Думка, яка одночасно давала їй виснаженому тілу сили рухатися вперед, і забирала ці сили. Ця думка з кожним кроком ударила молотом по душі: «ХТО Я?!»; «Зупинися, сховайся, не рухайся, тут тобі немає місця, це не твій світ, на тебе тут не чекають – шепотів той моторошний слимак страху»* [26, с. 7]. Та характер відьми достатньо мінливий, вона намагається зануритися у свій внутрішній світ та боротися. У неї є важлива ціль – дізнатися хто вона: *«Ні, вперед, я не зупинюся! – рішуче відповіла вона і прискорила ходу. – Не зупинюся, поки є сили. Я мушу вийти з цього лісу, я мушу дізнатися, хто я і чому я тут»* [26, с. 7]. І так кожен раз, борячись зі своїми страхами, чаклунка проходить трансформацію до істинного «Я».

Рутенія наділена даром інтуїтивно передчувати якісь події. Саме цей дар допоміг їй врятувати свого майбутнього вірного супутника Чугайстра: *«Відчуття того, що відбувається щось неправильне й лихе, вдарило в груди з середини, і вона вискочила з засідки. Уздрівши її, злидні кинулися у напад...»* [26, с. 13]. Вона не могла бути впевненою, що чугайстер не заподіє їй шкоди, але точно відчувала, що полонений чугайстер близький їй.

Чугайстер Віт перший герой у творі, хто вказав Рутенії на її можливі відьомські початки після того, як був вражений її розправою зі злиднями: *«Ти ж відьма! – Я відьма? Я не... Але ж я не пам'ятаю. Може й справді відьма? Але що мені від цього? Я ж не знаю...»* [26, с. 14]. Пізніше вона зустрічає свою подругу Дзеванну, яка також повідомляє, що Віт не помилявся, вона дійсно

відьма, що напилася з Джерела Забуття. Проте такі новини дуже лякають Рутенію, вона нічого не пам'ятає, думки її розсіяні, а сама розгублена.

У народних віруваннях ставлення до відунок було неоднозначним. Їх ненавиділи та намагалися позбавитися. В. Климчук презентував інше ставлення до чарівниці. Вона була цінним скарбом для жителів Суронжу, а її зникнення призводило до людського розпачу та розпаду держави. Головна героїня – учениця сил добра – Добровіна, саме завдяки його настановам її прозвали «найсильнішою відьмою країни». Він, як ніхто інший, відчував шалену тугу за своєю ученицею: *«Де ж ти, Рутеніє? Ти мені зараз так потрібна! Твоя Сила, твій Розум, твоя Хоробрість і твоє Безумство!»* [26, с. 22].

Відьмі Рутенії доводиться від самого початку пізнавати світ. Так, рятуючи свою подругу Дзеванну від найстрашнішого зла – Чорного Ворона Ахрумана, вона вперше відчула, що таке відьмацька сила та скористалася нею: *«Ти вилетіла з-за пагорба, мов вихор. Я не встигла змигнути оком, як Ахруманові відьмаки були мертві. Ти рухалася так швидко, що навіть Ахруман не відразу збагнув, що діється. Він випустив мене з рук і повернувся до тебе. Ви стояли мовчки. Між вами іскрилося повітря, клубочився туман...»* [26, с. 26]. Вона зрозуміла, що дійсно в середині неї криється щось дуже сильне, але поки навичок замало аби правильно користуватися своїм характерництвом. Після кожного такого використання магії відьма непритомніла та частково втрачала пам'ять.

В. Климчук, як вже зазначалося, не подав у романі згадку про відьом вроджених та навчених, натомість ввів поняття «дика сила». Це явище є різко негативним, оскільки, природжена відьма втрачає контроль над своїми чарами і стає небезпечною як для себе, так і для оточуючих: *«Руто, ти не пам'ятаєш? Ти казала, що хочеш спати, і раптом замовкла. Твої очі стали прозорі. І ти заговорила не своїм голосом. Зовсім чужим...»* [26, с. 50]; *«Дика сила прокидається у відьом, які ніколи не навчалися. Дикі відьми неконтрольовані. Сила захоплює їх повністю. Вони не можуть передбачати свої дії»* [26, с. 51].

Подорожі Україною та перепони на шляху, формували відьмацьку особистість Рути. Все частіше їй виднілися бачення, які вона навчалася правильно тлумачити. Із невпевненої особистості вона поступово перетворювалася на умілу чаклунку, готову на все заради порятунку від зла своєї країни та друзів. По дорозі до Корсуня відунка вперше проявила свою сміливість та наполегливість: *«Я піду вперед. За мною не йдіть. Якщо все гаразд, я повернуся по вас»* [26, с. 63]. Зуміла підкорити князя злиднів – Босю, який згодом став вірним товаришем, випитала важливу інформацію про ахруманівське військо: *«Якщо не розкажеш, то не вийдеш звідси ніколи! Ані ти, ані твій загін»* [26, с. 56].

В. Климчук також намагався донести, що відьма – це перш за все людина, яка прагне, незважаючи на свої надможливості, простих людських бажань: *«Якось одразу захотілося сісти, притулитися до стільця, витягнути ноги і просто заснути»* [26, с. 71]; *«Рутенія мовчала: не хотілося зупинятись. Але руки закоцюбли, а ніг вона не відчувала зовсім. Страшенно хотілося з'їсти чогось гарячого і рідкого. Юшки з рибою і грибами, рясно приправленої травами, щоб аж у носі закрутило. І запити кухлем гарячого меду...»* [26, с. 288]. Такого розуміння сутності відьми як звичайної людини не вистачало у періоди «іспитів водою», спалення та інших жорстоких методів боротьби з чаклунками.

Важливим фактором у оволодінні силою для відьми стали її друзі. Чугайстер, Дзеванна, злидень Бось та інші. Вони рятували і неодноразово допомагали їй в оволодінні своєю силою. Цікавим приятелем для відунки став полоз: *«Полоз на мить повернув голову й невловимим рухом опинився біля Рутенії, вдивляючись їй у вічі. Відьма від несподіванки заплющила їх, але згодом щось постало у ній – вона сміливо вдарила поглядом у нахабного полоза. Той відсахнувся...Рутенія засміялася: «Що, піймав облизня?» Змій поволі відповз назад»* [26, с. 88]. Саме заради нього вона навіки втратила можливість повернути свою пам'ять. Цей вчинок був повністю усвідомлений, а Горинь, натомість, віддав їй своє життя. Пізніше, завдяки його допомозі,

відьма зможе здолати Ахрумана.

У фантастично-пригодницькому романі автор не зміг оминати теми кохання. Рутенія на своєму шляху зустрічає відьмака-зільника Золоту. Він стає другим ще вагомішим ключем до становлення «Я» відунки. З його настановами Рута стає сильнішою, витривалішою. Вони вдвох створюють тандем, що допомагає долати усі перешкоди зла: *«Рута! Останнє замовляння досконале! Ти так вдало поєднала вогонь і воду!...Невже це на рівні Яви? Золота від захвату аж пританцьовував. Ще б пак, Рутенії вдалося за місяць навчання сплести замовляння, на яке він колись витратив більше року!»* [26, с. 147]; *«– Я не казала тобі...Ти потрібен мені, як повітря, як вода, як сонце...»* [26, с. 333].

У Суронжі Рутенія після зустрічі з Добровіном нарешті знайшла відповідь на хвилююче питання: «Хто Я?». Дізнавшись, що вона «Божа Донька» страх в серці став посилюватись, адже вся Українія сподівається на її допомогу. Згодом, зосередившись, почала чаклувати: *«Такої сили Рутенія ще не відчувала. Вона всемогутня! Вона могла зруйнувати місто, могла запалити ліс, могла вступити в бій із Ахруманом – могла все!»* [26, с. 164]; *«– Рутеніє, ти створила такий Вихор Сили...Його відчували всі відьмаки Словунії, і я думаю, навіть Богумиру!»* [26, с. 165].

Український народна творчість представляла відьму зазвичай на мітлі. В. Климчук у фантастичному романі далеко відійшов від усталеного бачення українського народу. Він у якості відьминого атрибута та помічника створив чорного, як ніч, коня – Лютибора: *«Тієї ж миті її голова торкнулася чогось теплого і живого. Вона злякано відсахнулася, та вже наступної миті у поле її зору потрапив він...Її відьмацький кінь, її Лютибор! Він стояв і дивився на відьму вологими чорними очима. Та повільно підійшла і поклала руку йому на гриву. Кінь стрепенувся. Всі сили витрачені на заклик, повернулися. Відьма знову почувалася сповненою життя....»* [26, с. 165]. Лютибор – це не просто звичайний дикий кінь. Його особливістю є здатність відчувати відьму, зчитувати її думки. Він став для неї справжньою відрадою, поміччю та

мотивацією до нових досягнень.

Дорога життя Рутенії мала як злети, так і падіння. Поруч із вдалими досягненнями у магичній боротьбі вона паралельно могла відчувати розчарування, зокрема до Яра, який виявився зрадником, ставши на бік зла чи то нечесний двобій з Дзвінкою або як Чорний Ворон схопив її друзів; починала втрачати віру не лише у себе, а й у божественні сили. Проте, навіть такі важкі моменти гартували внутрішню міць відьми: *«Дорогу осилить той, хто йде...»* [26, с. 184].

Зворушливою сценою у романі є порятунок хлопчика в селищі від ахруманівського війська. Попри весь ризик вона намагалася повернути його матері, але щасливого кінця так і не сталося: *«Із хлопцевої спини стирчало лезо. На мить воно завмерло, потім полишило хлопцеве тіло. Хлопець, що злизував сніжинку зі свого плеча і мріяв бути мисливцем на утирів і вовкулак, помер»* [26, с. 304]. Це був серйозний переломний момент для відунки, що створив у її душі незвичайної сили жагу до помсти злу. Поступово Рутенія ставала сильнішою: *«Вона більший воїн, ніж усі чоловіки нашого селища разом узяті»* [26, с. 217].

Поступово Рута навчилася не просто зчитувати навколишній світ добра, але і заглянула у темряву, змогла дібратися до Ахруманової душі, зрозуміти його замисли. З часом вона вже впевнено зі своєю власною армією, крокує до замку Ворона і остаточно перетворюється на відьму. Її чари та заклинання мали неабияку силу, вона вступає у бій з відьмаками, відчуваючи, що може перемогти зло: *«Сила небесная, сила земная / Сила повітря і сила води, / Сила залізна, сила камінная, / Сила крилатая до мене прийди...»*; *«Вітер завив, сніг загус. Навколо Рутенії закрутилося біле саяво, за мить її закрив вихор. – Вихор Сили!...»* [26, с. 324]. Їй нарешті вдалося розбудити в собі істинну сутність. На її боці боги та вся Українія. Вирішальний момент відбувся біля початків зародження всього суцього – Світового Дерева. Запеклий бій точився між Рутою та Ахруманом. Зрештою їй вдається перемогти зло. Вона перетворює Ахрумана на камінь, а потім розбиває на друзки: *«Це за мою втрачену пам'ять*

і за людське горе!» [26, с. 365]. Постійне прагнення до перемоги над злом стало для Рутенії певним сенсом існування. Тому в своїй душі вона відчувала спустошення, коли боротьба закінчилася, ніби втратила щось важливе знову. Ці думки розвіяв їй наставник Добровін: *«Пройде кілька років – і може прийти новий Ахруман... Але світ зрушив з місця, і цьому новому світу потрібні ми. Уже не як сильні владарі, а як мудрі вчителі»* [26, с. 369]. Все це закінчується новим усвідомленням життя Рутенією: *«Рутенія стисла Золотину руку, подивилась на сонце, засніжене місто під ногами, вдихнула морозного повітря й сказала... Ні, просто подумала... ні, відчула: все буде гаразд. Попереду велика робота. Тривала. Важка. Але все буде гаразд»* [26, с. 371].

Рутенія – Божа донька, а Золота – пророк, і відтепер у них вдвічі більше сил. Хоч Ахруман і подоланий, але це лише перший крок, з якого почнеться великий шлях до всього їхнього світу! Відунка змогла знайти відповідь на своє головне питання: *«Хто Я?»*, зрозуміти своє призначення на землі. Відтепер її ціль – боротися зі злом заради добра. Роман В. Климчука *«Рутенія. Повернення відьми»* поєднав фольклорні уявлення про жінку-відунку з елементами демонізму. Головним мотивом є традиційна подорож, дорога головного персонажа – відьми Рутенії.

Автор презентував весь світ *«Рутенії»* завдяки зверненню до міфопоетичних уявлень, зокрема про Дерево життя. Сюжет і проблематика роману не запозичені зі світової фантастичної традиції, а повністю мають автентичне коріння. Українські замовляння, введені в текст, створюють мотив чарівності; вони допомагають носіям світлого начала боротися зі стороною зла. Світ змальований В. Климчуком є настільки живим та незвичайним, що постає у романі дійовою особою.

2.2. Фольклорно-міфологічних основа жіночих образів у романах Дари Корній

Українська література XXI ст. демонструє міфологічно-фентезійне переосмислення національних традицій та вводить інші художні інновації, що

яскраво репрезентуються у жіночій прозі. На сучасному етапі умовно спостерігається декілька типів письменниць-жінок: перші – створюють свої тексти у межах патріархального русла, тобто використовують традиційний метод, другі – виділяються із традиційних шаблонів та намагаються створити нове світобачення у своєму жіночому письмі [23]. До другого типу жінок-авторів належить Дара Корній (Мирослава Замойська). В її творчості головними персонажами зазвичай є жінки, у яких «фемінність» переплітається з «маскулінністю», і тому читач може спостерігати вже новий жіночий образ наповнений великою силою духу, мужністю, гідністю, що може захистити та відстояти себе.

В основі її романів лежить давньоукраїнська міфологія, релігійні вірування українців. Вигаданий світ побудований на основі міфологічних уявлень, використані давньоукраїнські поняття та образи. Дара Корній зауважує, що вивчення світобачення предків, що пізнається через міф, сприяє формуванню національної гідності [55]. Художня реальність, яку зображує письменниця, співвідноситься і протиставляється з реальністю. Підтвердженням цього є смертність і безсмертність героїв, оскільки смертність не дозволяє їм подорожувати часом, а безсмертність надає можливість у певний час та спосіб робити перехід між світами.

Письменниця наголошувала: «аби молодь знала і вивчала нашу історію, культуру і міфологію відтоді, коли люди почали жити на наших теренах. Це все нікуди не поділося, воно живе в наших традиціях, віруваннях» [49]. «Якщо люди, прочитавши мою книгу, почнуть цікавитися нашою міфологією, буду вважати, що якусь місію виконала. Існує таке поняття, як генетична пам'ять. Вона в мені є, як і в кожному з нас, і час від часу відкриває мені свої «файли», – наголошує авторка [49].

Дослідники творчості Дари Корній зазначають, що цікавим є і часопростір творів – «категорія не стала, а радше динамічна: простір і час постійно розширюються» [43, с. 141]. Так, читач може «перенестися у давно зниклі цивілізації (Сарматію – світ поляниць), вигадані світи (Світ Замерзлого

Сонця, Світ Білих Вурдалаків), міфологічний рай (Світ Вередів), ірреальний підводний простір (Світ Безконечного Океану)» [43, с. 141].

У романах Дари Корній присутні постаті української міфології та небесні боги, що зазнали перетворень завдяки творчій уяві авторки. «У світлих і темних світах поклоняються богутворцю Сварогу, визнають і шанують Рода, Дажбога, Велеса, Мару, Білобога і Чорнобога. Темний безсмертний Морок, або Мор, – уособлення демонічного образу темного бога ночі і смерті» [43, с. 141].

Вона, компонуєчи міфологію, українську та світову літературу, поступово створює новий, специфічний образ метагероїні – постать, що зберігає своє надзавдання та ідеї, переходячи між творами [16]. Авторка зображує не типового персонажа, що піддається соціалізації, а іншого рівня, сильну особу, що наділена таємною внутрішньою силою, яка здатна боротися з буденністю та є високодуховною – вольова жінка з бунтівним стержнем.

Центральним образом тетралогії Дари Корній «Зворотний бік світла», «Зворотний бік темряви», «Зворотний бік світів» є особливі жіночі постаті: Птаха (Магура, Птаха-Слава, Перуниця) та Мальва, що є одна для одної учнем та вчителем. Тобто, Птаха, яка є метагероїнею займається підготовкою Мальви, що є молодого і недосвідченою відункою, щоб після смерті Птахи-Слави, зайняти її місце.

Інтерпретація цих образів бере свій початок ще з язичницьких вірувань, що записані у «Велесовій книзі», де мають назви: Перуниця, Берегиня, Магура, Птиця Вишня тощо. У фольклорно-міфологічній традиції Птиця – це богиня перемоги, що «уявлялася у вигляді прекрасної крилатої Диви у військових обладунках, яка співає закличну пісню, вселяючи воїнам прагнення до Перемоги над ворогом. Недаремно вона ще мала ім'я Перуниця – подруга Перуна, що завжди є покровителем мужчини-воїна...» [46]. «Ця постать була невідома в дотеперішньому нашому знанні про міфологію слов'ян, зокрема її місце в небесах Сварога і в житті народу» [52].

Птаха – один із центральних і найпоетичніших образів фентезійного

світу Дари Корній. Світла, безсмертна, за задумом авторки, – втілення досконалості. Вона позбавлена недоліків, притаманних людині. Перуниця, міфічна Матір Слава, може являтися в образі прекрасної Магури: *«Птаха посміхнулася. Відійшла назад декілька кроків, підняла руки до обличчя, затуляючи його доволі широкими рукавами суконки. Мить, і в небо до сонця злітає прекрасна Магура – граційна лелека»* [33, с. 46].

Птаха – особлива міфічна відунка, вона не наділена негативними якостями відьми, це дівчина-богиня, що любить, знає, відає: *«Дівчина любила ліс. Бабуся Горпина навчила. Уміла розрізняти рослини, децо й знала про те, коли і як їх збирати. І кожна квіточка чи кожне стебельце в поліському лісі тягнулися радісно до світла та до її рук, коли гладила їхні голівки, гуляючи ліском, чи допомагаючи бабусі...»* [33, с. 230].

В українській традиції завжди було особливе ставлення до природи, зокрема до квітів, що досить часто оспівувалися у піснях, використовувалася у весільних обрядах, була прикрасою оселі. Квітка мальва носила в собі силу оберегу. Згідно народних повір'їв, душі пращурів живуть саме у цих квітах і не дають темним силам пройти до оселі. Саме тому, було прийнято садити мальви біля будинку.

Народна творчість зберігає ще багато переказів про цю неймовірну квітку. Зокрема, варто згадати легенду про дівчину Мальву, що мала незвичайні здібності та дуже любила свій рідний край і віддала за нього своє життя: *«Дівчину дуже поважали за те, що вона знала про всяке зілля та вміла лікувати травами. Ці знання вона здобула від матері, а батько з дитинства вчив військовому ремеслу. Не один басурман загинув від її дівочої руки. Красива, горда Мальва наводила жах на ворогів. За її упіймання обіцяли 5 корів. Якось восени прийшла дівчина обігритися до козака Нагнибеди. І зрадник видав Мальву. Порубали її на шматки і розкидали на всі боки. І розрослося чудове зілля, яке односельці називали Мальвою. А саме село, де росла та жила красуня, назвали Мальвіни Граблі. Адже дівчина вбивала ворогів одними граблями. Тепер біля кожного будинку ростуть мальви. Це*

пам'ять про сміливу та безстрашну дівчину, яка любила свій рідний край, свій народ і віддала за нього своє життя» [60].

Образ мальви часто прослідковується у віршах та піснях, проте, у творчості Д. Корній цей образ втілено зовсім інакше, де авторка персоніфікувала його, зобразивши не квітку, а жінку. Вона незвичайна, вона вміє відати і має пройти шлях свого становлення як безсмертної.

Спочатку дівчина негативно ставиться до свого імені: *«Ну що то за дурня така – Мальва. Теж мені – цвѣточек-лѣпѣсточек-кульбабик, напругає і все. Тьху – та розтерти. Мо' для якогось плаксивого роману чи дурнуватоого серіалу і нічо, а для реального життя – «тупо провал». Особливо коли тобі сімнадцять і за ті прожиті роки через дурнувате йменнячко як тебе тільки не дражнили – і Лавандою, і Ламбадою, і Мальвіною, і Мандоліною, і Буратіною, і Маліною, і Мівіною. Доводилося часто й кулаками переконувати, що ніяка вона не Мальвіна-Буратіна, а Мальва [33, с. 4]. Мама переконує доньку, що її так назвали саме через позначення на руці. «То родимка-горошинка на долоні, яка за обрисами нагадує квітку мальви, і зрештою – «це так красиво» (захват мами). Ага, аж до реготу! Таке пояснення батьків було наче й логічним, однак не переконувало. Якщо в когось ніс орлиний чи воронячий, чого ж його вороною чи круком не назвуть? А тут такий виверт долі – Мальва, Мальвочка, Мальвуся. Усі-пусі! Вже ліпше б назвали Светкою, Ганнусею, Танькою чи навіть якоюсь там Еврідікою або, як бабусю, Горпиною. А то Мальвочка! Капець. Батьки таки лоханулися, а тепер романтично виправдовуються, що Мальва типу звучить стрьомно» [33, с. 4].*

На особливе значення цієї квітки в системі народних вірувань вказує такий момент: *«Майже біля кожної оселі росли квіти. Найбільше було мальв. Мешканці Яроворота інколи жартома говорили, що їхнє городище можна сміливо перейменувати на Мальвограй» [33, с. 4]. «Біля одного з таких будиночків, щедро обсадженого різнобарвними мальвами, гордістю господині обійстя, подорожні стишилися і зайшли у вуличку. На подвір'ї стояла така ж сонна тиша, як і в 52 усьому Яровороті. Велет-дуб, що ріс на подвір'їв же*

не одну тисячу літ і був завширшки чи не з півхати, начебто спав також» [33, с. 4].

Коли авторка показує нам Мальву дитиною, вона вже акцентує на тому, що ця дівчинка особлива: *«Маленька семимісячна Мальва махала рученятами, сонячно посміхаючись бабусі. І в Горпини враз так світло та затишно стало на душі, ніби всередині хтось запалив свічку. І от та свічка всередині палає вже сімнадцять літ. Знала, що та дитина – особлива, позначена. Бо неособливих дітей янголи не приносять. Янголи з дивними іменами»* [33, с. 126].

Бабуся одна з перших відчула таємну внутрішню силу дівчинки: *«Горпина любила Мальву, як може бабуся любити онуку, більше навіть, ніж Назарка. Нікому в цьому світі ніколи б не зізналася, але хіба ж серцю накажеш. А інколи вона навіть побожно боялася Мальви, відчуваючи всередині дитини необ'їжджену силу, тоді просто влякала перед образами Матінки Божої, молилася і канонічними, і власними молитвами, щоб та допомогла її онуці зробити правильний вибір, коли настане пора...»* [33, с. 126].

Горпина також мала силу, але не таку могутню як Мальва: *«Таке щось схоже було і в неї, хоча вона тільки відунка, а тут щось набагато міцніше»;* *«Горпина народилася в родині відунів. Її ї досі дехто кличе по-вуличному – Відуниха...»* [33, с. 126].

Можна дійти висновку, що Горпина і відунки у їхній родині належать до, так званих, «білих» відьом, оскільки покликані допомагати людям, вони несуть в собі світле начало: *«Від малих літ все в їхній маленькій господі дихало, співало, пахло. Завжди усміхнена мама в білосніжній хустині, зав'язаній під молодичку, трави, зібрані в пучечки та розвішані в найнесподіваніших місцях. І щодня багато людей, чужих людей, які приходять за допомогою»* [33, с. 126–127].

Горпина мала дар бачити таємне, потойбічне у снах ще з дитинства: *«Дивні сни снилися малій Горпинці майже завжди. Нетутешні люди в тих снах, нетутешні звичаї, але то все було дуже цікавим, хоч не завжди і*

сприйнятливим» [33, с. 128], але про те, наскільки цей дар сильний, зрозуміла лише у дванадцять років: *«Десь у дванадцять літ прийшло розуміння, що вміння лікувати рослинами, якого її навчила мама, – то не все, що було даровано їй при народженні»* [33, с. 128]. Той факт, що Горпина могла відати, говорить про те, що вона є вродженою відьмою, а не навченою, її сила є чистою та спадковою.

У тексті наявні українські замовляння, зокрема коли хтось навідувався на поріг хати, Горпинина мама промовляла: *«Добрим людям завжди раді, а недобрі з лихими помислами, переступаючи поріг нашої хати, зло залишають перед порогом»* [33, с. 128]. Такі промовляння допомагали захистити оселю від негативної сили та не пускали людину з нечистою душею перейти поріг.

Мальва подорожує, бачить різні світи: світлі та темні, сірі та нейтральні. Та все ж зберігає свою сутність, залишаючись доброю жінкою, що цінує волю. *«Найбільше на світі щастя, Мальво, це вміти любити»* [32, с. 80]. Відунка зображується дуже доброю дівчиною, вона вміє любити і поважає своїх учителів, друзів, батьків. Вона є гарним другом, що захищає честь своїх близьких людей. Варто згадати, як Мальва захищала свою наставницю Птаху у світі темних, адже, Магура дуже могутня і через це мала багато ворогів: *«Це моя Учителька зі світу світлих. І я пишаюся такою Учителькою... Не смійте ображати Птаху. Ви не варті навіть згадувати її ім'я»* [22, с. 7]. Птаху віддавала учням всю себе, добровільно жертвувала собою, своїм часом, силами, але зростала як метагероїня і поступово ставала ще сильнішою, незалежною, що має своє призначення та дотримується його. Авторка наділяє Птаху мудрістю: *«Навчитися бути богом завжди важко. Стати ним – то вже досконалість. Бо ними не народжуються, ними стають. І стають тільки ті, хто заслуговує на це»* [22, с. 8], і хоче показати читачеві, що для того, щоб дійти до свого особистісного становлення потрібно постійно працювати над собою.

У романі «Зворотній бік світів» Птаху доходить до вершини свого духовного вдосконалення, але Стрибог вбиває її. Відунка ж перед смертю

усвідомлює найвищий постулат – прощення: *«Любов – то початок, але ніколи не кінець. Коли любиш, то прощаєш все. Бо твоє серце завжди обирає її чи його, обирає ту любов, якої ти гідна. Отже, я не достатньо була гідна твоєї любові, Стрибоже. Прости мені за все: за Мальву і за мою любов до тебе»* [31, с. 255]. *Тепер порятунок світів ліг на плечі Мальви і вона згадує слова Птахи, що додають їй сили: «Смерть – це не завжди кінець історії, це шанс для того, щоб повернутися ще раз та спробувати все змінити. Повертатися можна безкінечно, а можна і не вертатися. Усе залежить від твого бажання – виправляти помилки, щоб більше їх не робити, чи не виправляти»* [31, с. 261]. Мальві вдається все виправити, адже вона могутня дівчина-берегиня.

Одним з дебютних та особливих романів Дари Корній є «Гонихмарник», де авторка продовжує змальовання міфологічно-фольклорних традицій, особливостей інтерпретації відунок сучасним українським фентезі.

Дара Корній в одному з видань зазначає: *«Мене злило те, що українські підлітки захоплюються чужинською міфологією, не здогадуючись навіть, наскільки потужним є пласт рідної української міфології. Гонихмарником прагнула довести, що рідна міфологія нічим не гірша, а навіть краща за світову»* [21].

Письменниця вміло вносить давньослов'янську міфологію у сучасні твори, надаючи нові національні акценти. Люко Дашвар у передмові до роману «Гонихмарник» пише: *«І ось уже нові легенди розповідають про силу тих, хто здатен розігнати хмари, влаштувати бурю, пролити дощ і вдарити блискавкою. Про тих, кому могутній Перун передав свою силу і велич. Чи вони самі забрали ту силу у нього. І гріхи. І страхи. І долю. І павутиння злих сил, які оповили кожного, хто наважився керувати дощами, громами і блискавками. Бо ті сміливців же не боги! Просто люди. Люди з двома душами. Дводушники. Вони сьогодні ходять поміж нас»* [35].

Ідейно-художньою концепцією цього твору є продовження лінії фантастичної жіночої прози початку ХХІ ст., де змальовується протиставлення двох світів: добра та зла. Це протиборство відбувається не лише на сюжетному

рівні чи образному рівнях, а проходить через особливу роль духовно сильної героїні-відунки.

Тут варто наголосити, що «письменниця приділяє більшу увагу звичайним людям і не принижує їх світ відносно світу надприродних істот, приносить властиве українській душі пантеїстичне переживання світу. Можливо, з останнім пов'язано й вибір ключового для твору містичного образу – гонихмарника, дводушника, частини живої природи (а не, скажімо, вампіра – за визначенням мертвої ірраціональної сутності)» [43, с. 141].

Художній простір роману змальований в протиставленні: давній час легенд – час батьків – час дітей. Тому й місцевий та психологічні простори зазнали деформації та переплелися [18].

Аліна – головний персонаж, що навчалась у Художній академії. Вона незвичайна і для всіх знайомих *«залишалася дивовижною, білою вороною. Ні, чорною вороною серед білих ворон»* [18, с. 14]. У її образі відбувається втілення двох початків: цивілізації (місто Львів в якому вона навчається) та природи (Карпатський ліс, уособлення відунів та відунок). Цей елемент дозволяє поєднати схожість роману з творами Лесі Українки «Лісова пісня» та М. Коцюбинським «Тіні забутих предків». Недарма, Аліна дуже любила цю книжку, а тато називає її Мавкою. [18]. Коли Аліна зустріла Гонихмарника, то вона сказала мамі: *«... я зустріла Того, що Греблі Рве, чи В Скалі Сидить, Перелесника. Я не знаю, як воно називається насправді»* [18, с. 14].

На початку роману можна знайти інформацію про те, як жили світлі відьми: *«З подвір'я дерев'яними східцями потрапляєш на ганок, а згодом – у затишну простору кімнату, завішану рушниками та обтикану пахучим запахом зіллям. Зілля скрізь – над вікнами, у пучечках, у віночках, у полотняних торбинках... Світлиця слугує і вітальнею, і кухнею, і спальнею для бабусі. Праворуч двоє дверей. Одні – комора. Інші – Іринчина кімната. Отак вони й жили, трохи в злиднях та завше в злагоді»* [35, с. 63]. Зокрема, перед читачем постає образ бабусі Орини, наділеної даром лікувати. Вона вроджена відунка, що отримала силу у спадок: *«...Бабуся Оринка – відунка-травниця, то в них*

родинне, кожен в околиці про то знає» [35, с. 63]; «Бабуся неабиякий авторитет у селі. Вона – знатниця-травниця. Лікує-рятує людей травами, тож до неї частіше заходять, ніж до сільської амбулаторії. Бабуся нікому не відмовляє. Ворогувати з Ориною не варто, від болячок не зарікайся» [35, с. 67].

До бабусі Орини люди часто звертаються за допомогою і дуже вдячні за здібності: «Ой, бабо Орино, даремно не берете за свої ліки жодної плати. Та ж ви б могли озолотитися. До вас вся околиця бігає. А ви ще й сердитисі, коли вам гроші чи абищо пропонують. Повірте, то від чистого серця» [35, с. 67].

Відунка завжди допомагала від чистого серця, вважала, що будь-яка плата за дар, не принесе нічого доброго: «Боронь мене, Боже, за зілле заплату брати. Якщо почну тк робете, то тоті ліки аніциц не допоможуть, тіко нашкодять. Коли я беру в землі трави, я ж не закопую туди грошики чи золото. Не. Я вклонюсі й подякую, стораючись не шкодити, не маючи злих намірів. Гроші? Мені добре слово дяки й таке ото ставленє щедротне набагато коштовніше, ніж тоті ваші маєтності» [35, с. 68].

Бабуся Орина, як і більшість відьом, мала передати свій дар наступниці. Для передачі своїх знань, вона обрала онуку Іринку: «Десь із семи років Орина почала вчити онуку травних премудростей. Розрізняти хвору траву від помічної. Іринка легко могла відрізнити добру м'яту, наприклад, від лихої. Тут мало значення все. Місцина, де рослінка зроста, час цвітіння і ще щось таке, чого вона сама пояснити не могла» [35, с. 68].

Дуже добре письменниця описала відчуття молодої відунки, які вона переживає, коли отримує дар, процес проникнення здібностей у підсвідомість: «Це відчуття з'явилося не відразу, в останній рік буквально. Дивишся на траву і просто знаєш, для чого вона, і чи здорова, чи готова зілювати, майже підсвідомо. Бабуся казала, що до неї таке відчуття прийшло вже в п'ятнадцять. До мами Ярини – у вісімнадцять. Тут головне захотіти розбудити його [35, с. 68].

Авторка роману акцентує увагу реципієнта на головній відмінності вродженої відьми, від навченої: «Бо прописані премудрості, рецептура –

далеко не найважливіше. У кожній найменшій травиночці, квіточці, листочку живе сила. Зуміти відділити добру від злої, лиху від помічної не навчить жоден рецепт. То дається від Бога, а ти вже сама керуєш тим таланом. Розумні книги, які Ірина просто поглинала, називали це інтуїцією. Нехай! Бабуся говорить просто: «Вроджене і всьо!» [35, с. 68].

Важливим процесом будь-якої відунки є приготування зілля. Особливої сили воно набуває разом із замовляннями: «Ірина із завмиранням стежила, як бабуся готує ліки. Вона завжди співала, переливаючи з народної пісні у своє вариво щось значно більше, аніж набір звуків. «Слово, дитиночко, то правдивий скарб, даний людині Богом. Бач, то навіть у Біблії кажиці, що в началі було Слово. Тіко не завше, люба, ми вміємо ним вдало послуговуватисі. Воно і вбиває, воно і цілює» - любила повторювати бабуся. А заплетене в косу пісні слово віночком спадало в бабусині руки, і вже чар пісня вкупі із зелом сцілював» [35, с. 68].

У «Гонихмарнику» головна героїня Аліна – янгол, але вона ж в очах Градобура є відункою. Аліна мала зелений колір волосся і розповідала про те, що її мати росла у волинському селі, а сама вона могла робити казку навкруги чим і приваблювала. Сашко говорив: «Аліна на Смотричі, мов ангел у зеленому вінку з її волосся, а за спиною крила, зіткані з південного вітру»; «Вона вигадує казки і дарує охоче всім, хто бажає чути, найвдячнішим слухачам – навіть місяцеві й горам... Вигаданий світ, у якому хочеться залишитися назавжди, бути поруч, щоб стати частинкою її казки» [35, с. 227].

Аліна часто пригадувала своє дитинство, бо ще з нього починалося знайомство з чаклунством: «Скільки себе пам'ятала Аліна, її ніхто ніколи таблетками не лікував. Постійно різні відвари, інгаляції травні, навіть зеленки чи йоду в хаті не було. Для чого, коли мама вміє робити чудодійні мазі на всі випадки життя»; «... у десять років, коли вони їхали на Шацькі озера, дівчина вмудрилася отруїтися морозивом. Мама вдома забула свою «травну чудо-аптечку», а дорогою щось «заварити путнє неможливо» – слова мами... А так завжди мамині трави ставали у пригоді – від застуди, грипу, ангіни»;

«Близькі приятелі батьків також часто-густо зверталися до мами, коли вже офіційна медицина зовсім не допомагала. Любов мами до високої моди та зілля – дивна суміш. Та то виглядало збоку лишень як невинне хобі такої собі гонорової львівської пані, надаючи Ірині природнього шарму» [35, с. 120].

Поступово дівчина й сама захотіла навчитися тих маминих таємниць, увібрати в себе можливості пізнання секрету трав: *«Одного разу Аліні самій закортіло навчитися підбирати трави так, як це робить мама... Тож одного разу попросила маму, – здається, Аліні тоді було літ п'ятнадцять, – щоб навчила і її отих премудростей травних. Мама саме чарувала над черговим своїм варивом» [35, с. 120].*

Авторка також показує процес перевірки дару у молодій відьмі, коли мама Ірина згодилася навчити доньку своїм здібностям, але спочатку треба було відкрити Алінин дар, дати йому можливість заповнити підсвідомість дівчини, але це було не так просто, оскільки не людина обирає коли дару проявитися, а сам дар вирішує це: *«З великої купи м'яти, що лежала на столі, вона вибрала дві стеблинки. І поклала Аліні по одній у кожену руку. Запитала: «Що відчуваєш?» А зо вона могла відчувати? Запах м'яти, однаковісіньки гілочки, все. Ну, хіба, одна виглядала більш реально, ніж інша, і була на дотик трішки тепліша. От і сказала, що права стеблинка виглядає трішки менш реально від лівої, змазаної. Повторили цей експеримент разів п'ять»; «Мама кожного разу тільки кривилася. Видко, Аліна ні разу чогось там не вгадала. Згодом виявилось, що одна з двох рослин, запропонованих мамою, була всередині хворою і в ліки не годилася. То дівчина мала б відчутти руками. Мама із сумом похитала головою і сказала: «Тобі ще зарано, не час. А може то й на краще?» Що на краще? Аліна так і не зрозуміла. Можливо, зараз спробувати? А з іншого боку, вона вже має талант художника. Два таланти – то вже перебір» [35, с. 121].*

Однак, усе змінюється, коли мати помічає картину, яку намалювала Аліна після сну, тобто після зустрічі з Гонихмарником: *«Раптом несподівано Ірина злітає з крісла так стрімко, що те аж перевертається. Жінка підбігає*

до картини, хапає її та починає істерично трусити нею і верещати: – Тоді повідай мені, дитиночко, що тото всьо значить? Чуєш? Що? То не простяцькі химерники, не. Тоді шо то, дитиночко?» [35, с. 121].

Аліна тоді ще не розуміла таку реакцію своєї матері, та заспокоювала її: « – Мамо! Тихенько! Матусю! Це тільки картина...» [35, с. 121].

Згодом Ірина зізнається, що не хотіла вчити доньку своїм знанням, бо хотіла вберегти її. І стеблинки м'яти дівчина розрізнила правильно. Потім Аліна зустріла Гонихмарника, а це говорить про те, що дводушника притягує саме талант знатниці-травниці. І те, що дар неможливо приховати чи приспати: «Донька жодного разу не помилилася. Це було неймовірно! Таке відчуття до Ірини прийшло з роками. Алінка ж, не замислюючись, у п'ятнадцять років вправно читала дотиком долоні до трави її сутність. Слава Богу, що донька це сприйняла, мов вирок – вона бездарна. Але такий талант не приспати, не знищити. Зараз дівчина заглиблена в мистецтво, у світ книг, полотен. Та Ірина інтуїтивно відчуває, що скоро дівчині стане там затісно. Річка вийде з берегів, і греблю прорве. І ще як прорве! Заховати чи зтерти дане Богом неможливо» [35, с. 125].

Коли Аліна знайомиться з Кажаном, то остаточно розуміє свою приналежність до іншого ірреального світу і тоді її погляди і життя змінюються. Магія, таємниці, неочікувані доленосні завдання стають новою частиною її життя. «Та дівчина ніби гойдається в яскравому світлі, яке лине, здається, не тільки з вікна. Світло струменіє з дівчини. То ввижається, звичайно, але те видиво таке чарівне» [35, с. 73]. Символічним є те, що усі важливі життєві моменти відбуваються саме у Карпатах, що говорить про сильний зв'язок з природою, там вона закохується у Сашка, що, ніби, дар подарований природною силою: «Нічне небо рясно всіяне зорями. Тут, у горах, воно видається і близьким, і далеким водночас, а ти – зерниною в чорному полі вічності чи порошинкою. Але важливою, такою потрібною, без якої вся ця безкінечність – лишень пуста, ні, не пуста – вакуум» [35, с. 168]. Алініні роздуми говорять про те, що її душа прагне свободи та очищення, вона хоче

втекти від замкнутого простору в душі, її природна сутність прагне втекти з міста і повернутися до свого. Так, сильна, вольова героїня та добрі білі відунки продовжують лінію сучасних жіночих образів української фентезійної прози.

Літературознавець А. Гурдуз зазначає: «Прикметна ключова роль у контексті фентезійної логіки роману сірого кольору – посередництво «між світлом і темрявою»; поєднуючи ці протилежності, він символізує, зокрема, виснаженість і втому, самотність, які так характерні для міського життя ХХІ ст. Високий відтінок у «Гонихмарнику» кольороназв сірого, підтверджує тенденції «згладжування» в сучасному фентезі конфлікту добра і зла, для чого тут висувається третя сторона. Так, специфіка модельованого Дарою Корній світу полягає, у своєрідності морально-естетичних акцентів за «нівелювання» бінарності «добро – зло» [18, с. 13].

У «Щоденнику Мавки» фольклорно-міфологічний жіночий образ ускладнений. Мавка – жіноча постать, що була зраджена Чугайстром і водночас Магда, що покликана розправитися за всі образи жінок-мавок. Письменниця переосмислює міфологічні взаємини чугайстрів з мавками: у фольклорній спадщині чугайстри завжди знищували мавок. Дара Корній змальовує нищення Чугайстром любові, що прирівнюється до смерті. Кожен Чугайстер боїться зустріти ту «фатальну» Мавку, яка «вихопить душу» [17, с. 308].

Таким чином, спостерігаємо нову проєкцію на взаємини фольклорно-міфологічних істот, що рівнозначні сучасним стосункам між чоловіком і жінкою. Тоді і народжується Магда в образі Мавки, що говорить про переродження героїні в результаті смерті.

У романі образ мавки є позитивним. Олексій говорить про неї: *«...ніжна, добра, вразлива, яку зраджували, якій виривали з грудей серце, топтали душу, а вона... Вона народжувалася знову, бо дуже хотіла жити і в серці мала те, що не вмирає»* [37, с. 310].

Мавка Дари Корній належить до «вищої демонології», адже має крила: «Ти крилата Мавка» [37, с. 310]. Олексій торкається до неї «...мов до святої

води» [20, с. 310], а її руки «то крила підбитої чайки» [37, с. 310]. Та і сама Магда неодноразово говорить про свої крила. Можна зазначити, що у романі наявний мотив духовної крилатості, окреслений почуттям кохання.

Тобто, Магда поєднує в собі риси як язичництва (мавки), так і християнства (ангела) – символічний показник, що посилює образну композицію героїні. Олексій говорить, що Магда «Жінка з мого ребра» [37, с. 310]. Згідно християнським віруванням – образ Єви. Після свого переродження – це фатальна жінка для чугайстрів. Вона починає полювати на Чугайстрів, що є, ніби, повстанням проти маскулінності і прагне «...не забути, як то воно бути живою...» [37, с. 311], і хоче знайти «...того єдиного, через тугу до якого загинула. ...не для того, щоб погубити, а щоб забрати своє собі» [37, с. 311].

У романі «Місяцівна» Тереза також має особливі здібності. У цьому творі також бачимо центральний жіночий образ. Дівчина виховувалася у звичайній родині, де її «кличуть Місяцівною за незвичну зовнішність, бо таких, як вона, — альбіносів — називають людьми Місяця. Мама Василина, прагнучи врятувати її після автомобільної аварії, передає старовинний оберіг — лунницю, що багато століть супроводжує жінок із давнього шляхетного роду Коморовських. Однак після цього життя Терези кардинально змінюється: з настанням повні щось лихе наче вселяється в дівчину — і вона опритомнює на старому сокальському цвинтарі з кров'ю під нігтями та присмаком крові в роті. Щоб здолати зло, Терезі доведеться пройти курс реабілітації в психлікарні, розплутати вузлики страшних родинних таємниць, зазирнути в очі власному майбуттю, повернути на місце чорне серце темного янгола та знайти своє призначення там, де гори підпирають небо» [36].

Альбінізм головної героїні одразу натякає на те, що вона дуже незвичайна. Щоб врятувати себе, дівчина має пройти ритуал. Ця сюжетка лінія переплітається з «Гонимарником». Зберегти життя відунці допомагає її прапрадід мольфар. Перед дівчиною постає вибір, який напряму впливає на майбутнє [6].

Заслуговує на увагу фентезійний роман Дари Корній і Тали Владмирової «Крила кольору хмар», де міфопостика у змалюванні відунки побудована завдяки образам та символам. Головний персонаж Аделаїда – жінка-янгол, що наділена певними особливостями. Мечислав (її батько), був сірим янголом, але обрав темряву. Дівчина ж зробила вибір у бік світла, хоч і мала ті ж сірі крила. Крила у романі, ніби, кайдани для персонажів, бо янголи не мають відхрещуватися від свого верства (за біблійними сюжетами), але герої сучасного фентезі здатні самостійно робити вибір, не зважаючи на колір пір'я [55].

Лінію традиційної символіки романів продовжує протиставлення світла та темряви. Аделаїда розмірковувала: *«...що таке темрява? Невже лише відсутність світла?...А як щодо світлих чи сірих янголів? Це відсутність чи присутність когось або чогось?»* [36, с. 20]. Іншого тлумачення набуває потрактування добра та зла: *«Зло – це відсутність Бога. Воно схоже на темряву і холод. Нема тепла і світла – і ми кажемо «холодно» та «темно». Відсутність Бога та божественної любові всередині людини – це і є зло. Бог не породжує зла. Він є любов. Зло живе там, де немає Бога»* [36, с. 158].

Дівчина дуже добра, чуйна та щира, вона любить свою бабусю, сестру, Віктора і це допомагає їй триматися на стороні світла, на відміну від її батька, який не любив нікого.

Дара Корній поділилася цікавою думкою: *«Колись в українській міфології не було чіткого поділу між добром і злом, – зазначає мольфарка слова. – Світ сприймався багатогранно. У давнину, коли люди йшли на війну, то зверталися до темного бога. А коли треба було задобрити вищі сили на щедрий врожай, зверталися до добрих богів. Тоді світ був урівноважений. Зараз з'явився поділ між злом та добром. У нашому світі ця межа стирається. Якщо дуже довго людям утовкмачувати, що канібалізм – це добре, то з часом вони у це віритимуть і зло стане добром. Тому не треба піддаватися на спокуси. Бо вибір є завжди»* [8].

Аделаїда має дар – бачити душу, що є внутрішнім безсмертним

компонентом людини, здатним розповісти все про її сутність: *«Квіти. Он одна велика найтепліших кольорів дуже схожа на орхідею фаленопсіс. Правда, я не люблю орхідей, бо знаю, що попри свою красу, вони – звичайнісінькі паразити, ладні висмоктати всі соки з тропічних дерев...Троянда. Ну, тут і пояснень не треба. Справжнісінька тобі королева. Полум'яна красуня...»* [36, с. 97–98]. *«Змійка...Як на мене, значно більше варто боятися двоногих. Змії хоч сичать, попереджаючи перед тим, як вкусити. І ніколи не нападають просто так. Вони бороняться. А в тому, як стрімко і водночас плавно перелискує жива смужка, є відголосок давньої магії»* [36, с. 98].

Дівчина може кожному розказати про його внутрішнє «я», вона, ніби дзеркало людської душі: *«Бо дзеркало – це не лише моя янголина зброя, це й велика відповідальність і тягар... Я відчуваю це, торкнувшись його душі своїм дзеркалом...Дзеркалом, яке вміє бачити людські душі. Душа – це згусток енергії. Кольоровий згусток. Кожна душа має власний колір. Душа – це світло, яке має колір. І світло завжди можна відбити...»* [36, с. 139–140]. Аделаїда може постояти за себе. Її захист – віддзеркалення. Хто б не спрямував своє зло на неї, отримає його назад. Дзеркало показує істину і це допомагає їй відати та відчувати душі.

Дзеркало – це як біблійний («Дзеркало Бога», «Дзеркало Праведності», так і язичницький символ (дзеркало вбиває Горгону). Тобто, спостерігаємо змішування міфічних мотивів, що й дозволяє створити новий авторський міф. Коли Дару Корній запитали про улюбленого міфічного персонажа, то вона відповіла: *«Бог єдиний, але він – багатоликий»* [55, с. 160].

2.3. Психолого-педагогічні засади вивчення творів сучасного українського фентезі у профільній школі

Твори для підлітків мають певні особливості, що дозволяють виокремити їх у літературній структурі. На такій специфіці наголошує Т. Качак: *«Можливість чіткої ідентифікації читача з героєм – знакова риса*

сучасної підліткової літератури. Автор залишає читачам право оцінювати поведінку юних героїв, схвалювати чи критикувати їхні вчинки, робити власні висновки у процесі засвоєння нового емоційного досвіду» [25, с. 203].

Часто, книги для прочитання старшокласники знаходять на книжкових сайтах, по рекомендації знайомих та друзів або зі слів вчителя-словесника, який завжди може підказати цікаві новинки для читання, створити класну бібліотеку до якої учні завжди зможуть звернутися аби знайти книгу для душі.

Літературні видавництва також займаються активною популяризацією та друком підліткових текстів, що поділені на групи: «Книги для підлітків», «Книги про підлітків» [44].

Із творами сучасного українського фентезі учні можуть ознайомитися на шкільному курсі «Українська література» або на курсах за вибором. Такі курси покликані навчити учнів знаходити орієнтири у сучасному книжковому просторі, сформувані компетентного читача та реалізувати наскрізні змістові лінії. У процесі формування навичок читання варто враховувати такі фактори: доступність, технологічність під час опрацювання твору та його художню досконалість. Фентезійний сюжет є досить складними для сприйняття, тому найпродуктивніше здійснювати вивчення творів цього жанру у старших класах, коли учні свідомо цікавляться ним та зможуть легко опанувати текст [45].

Старшокласники знаходяться на перехідному етапі між дитинством і дорослістю, але це не заважає їм вірити в магію, фантастичних істот, інші вигадані світи, що є характерними для фентезі та робити висновки про поведінку героїв, беручи з них приклад, накопичуючи життєвий досвід, намагаючись знайти відповіді на філософські питання.

Учні старшої школи часто постають перед суперечністю між життям та навчанням. Вони хочуть багато чому навчитися, а з іншого боку можуть проявляти байдужість та негативність до навчання з літератури. Та сучасні твори жанру фентезі здатні змінити ставлення підлітків до читання, адже викликають інтерес своєю неординарністю, дають можливість втекти від

реального світу у вигаданий.

Психологи акцентують увагу, що твори фентезійного жанру, окрім учнів що їх полюбляють, досить часто обирають замкнені в собі підлітки, що відчують пригніченість у реальному житті, мають проблеми з однолітками [67]. Саме тому вони обирають ірреальність, де все можливе. Це також варто враховувати вчителю на уроках з літератури.

Ще однією особливістю учнів старшої школи є прагнення до ідеалу. Звідси і наслідування головних персонажів, оскільки у творах фентезі це люди, які непомітні у звичайному житті, але такі цінні для іншого світу, в якому знаходять себе, відкривають незвичайні здібності. Підлітки здійснюють проєкцію цього персонажа на власне «я», що дає змогу відчувати себе особливим [7].

Під час вивчення літератури фентезі учні вчаться розрізняти добро та зло, силу та слабкість, любов та ненависть. Велика кількість перепитій, зміна часового простору, пригоди тримають у постійному тонусі, підтримуючи постійний інтерес. Ця динаміка не дозволяє втомлюватися від читання, адже виникає постійна зацікавленість: що ж буде далі? Фентезійні твори розвивають морально-естетичний смак та уяву. Емоційні переживання змушують учнів самовдосконалюватися, аналізувати себе, занурюватися у вічні питання [7].

Такі твори сприяють виробленню звички читати, що є несформованою зараз у курсі літератури. У процесі їх аналізу особливу увагу варто приділяти образу головного персонажа, що у жанрі фентезі, зазвичай є, сильним, сміливим та бореться зі злом.

Твори сучасного українського фентезі містять в собі автентичний компонент, що є дуже важливим у процесі націєтворчого виховання сучасної молоді.

Проблеми виховання і соціального становлення людини у контексті етнонаціональних процесів хвилювали багатьох дослідників. У процесі навчання важливим є використання надбань народної творчості та культури.

Цю думку у своїх працях підтверджували Ю. Руденко, О. Смоляк, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Г. Філіпчук. Вивченням виховного впливу фольклору та традицій вивчали О. Кузик, Ю. Ледняк, Г. Майборода, С. Стефанюк, В. Стрельчук, І. Таран, Т. Чернігівець. Про процеси формування національної самосвідомості учнів за допомогою української етнокультури говорили Р. Береза, Г. Клобак, В. Чорнобай. Виховання учнів здійснюється на основі діяльнісного підходу до традицій та фольклору, щоб сформувати творчу, різносторонню, соціально відповідальну особистість. Процес виховання досліджували Н. Соломко, Л. Купріянова, Р. Прима [5].

Українські вчені (Ю. Бондаренко, В. Гладишев, А. Градовський, С. Жила, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, Г. Токмань), методисти (Т. Бабійчук, Н. Дига, Л. Лінкевич, Л. Назаренко, Л. Нежива, Л. Овдійчук, В. Шуляр та ін.) наголошують на тому, що зміни в системі всього освітнього процесу вимагають доповнення традиційної методики запровадженням інноваційних принципів, педагогічних технологій, методів і прийомів навчання, що покликані сприяти поліпшенню літературної компетентності школярів», – наголошує Н. Логвіненко [45].

Національній освіті у курсі «Українська література» відведено особливе місце, оскільки цей предмет несе в собі націотворчий фактор. Автентичні фольклорні твори, образи та мотиви, на думку методиста Б. Степанишина, є важливими компонентами для становлення національної культури, що допомагають підносити український дух, втілювати національну сутність, зберігати родову пам'ять нації та історичне коріння народу, оскільки, без цього неможливо реалізувати можливості українського художнього слова та здійснити націотворчий вплив на сучасну молодь [57].

Вивчення учнями зразків української міфології на уроках літератури, допомагає сформувати чітке уявлення про національне світобачення, самобутність нації, краще зрозуміти процес розвитку української літератури, побачити зразки її національного становлення. Також, науковці-методисти,

вважають, що «міфи і легенди давньої України дають змогу сучасному школяру відкрити високу духовну культуру нашого народу, його поетичне світобачення» [57, с. 112].

Фольклорні елементи створюють основи естетичного та морального виховання, допомагають залучити учнів до джерел національної культури, осягнути культурні цінності, адже прадавня українська міфологія тісно поєднана з історією, природою та культурою і є морально-етичним показником, що визначає рівень культури, людяності, гуманності у суспільстві. Саме тому дослідними розглядають міфологію (фентезі) як соціальний аспект [57].

Процес впровадження вивчення фольклорних елементів у старшій школі дозволяє учням здійснити самодетермінацію й актуалізувати духовні цінності, які неможливі без вивчення історико-культурного досвіду. Н. Логвіненко: «Жанр сучасного українського фентезі постає перед читачами як складний багатовимірний процес соціального життя з елементами міфологічного, магічного й утопічного, що конденсується в основних архетипах» [43, с. 143].

За програмою для старших класів (профільний рівень) передбачено вивчення творчості В. Климчука, Дари Корній на факультативних заняттях. Зокрема, можна запропонувати учням обрати курс «Сучасне українське фентезі», де будуть запропоновані твори згаданих сучасних авторів. Або винести ці твори на позакласне читання. Для старшокласників романи виконуватимуть роль автентичної української енциклопедії, що допоможе їм відтворити національне світобачення.

Під час вивчення романів В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми», трилогії Дари Корній «Зворотній бік», романів «Гонимарник», «Щоденник Мавки», «Місяцівна» учні зможуть зануритися у фольклорну основу. Відповідно до програми, перед початком ознайомлення з твором, варто нагадати учням загальні відомості з міфології для кращого сприйняття змісту романів.

Поєднання фантастичного та реального, магичні обряди та символи

зможуть дати учням краще розуміння фольклорного тла твору. Доречно підготувати учнів до сприйняття матеріалу і навести цікаві факти про процес написання твору В. Климчуком та Д. Корній, як вони збирали матеріал для текстів, чим надихалися, пояснити значення міфічних назв тощо.

Романи надають широкі можливості для творчої самостійної роботи старшокласників. Учні на основі твору можуть займатися дослідженням автентичної міфології та аспектів її зображення у романі, писати наукові роботи, створювати власні сценарії за сюжетом чи інші художні форми про українській міфічний світ. Доречно запропонувати розробку інтелектуальної чи комп'ютерної гри, створення анімацій тощо. Після завершення вивчення творчості обох авторів, можна значно розширити спектр творчих робіт, адже учні зможуть порівняти міфічні сили у двох творах, зробити аналіз зображених портретів головних персонажів, нечистої сили та способи її відтворення тощо.

Дослідницький метод є важливим у процесі вивчення українського фентезі. Він дає змогу учням визначати морально-етичні проблеми творів, формує особистісні компетенції та розвиває соціально-громадські уміння. Під час дослідницького методу учні зможуть давати оцінки, визначати загальнолюдські цінності. На прикладі творів можна виділити такі: любити природу, оберігати та піклуватися про неї, знаходити в ній джерельце краси та спокою; жити в гармонії з собою, йти до своїх цілей та пам'ятати, що добро завжди перемагає зло.

Н. Логвіненко: «Вивчати ці твори можемо, подорожуючи разом із фентезійними героями, реальними і міфічними. Така організація навчально-виховного процесу на факультативах має передбачати педагогічні ситуації, що створюють зв'язок між зовнішніми і внутрішніми емоційними станами, між зовнішнім і внутрішнім світом. Спеціалісти вважають, що чим більше педагогіка пригод стосується життєвого світу дітей та молоді, тим більш свідомо і диференційовано цей світ сприймається» [42, с. 31].

Так, на факультативних заняттях, учні можуть розпочати індивідуальну, парну чи групову роботу (на вибір). Старшокласники знайомляться з

автобіографією письменників, оцінюванням її творчості, дивляться інтерв'ю, щоб краще зрозуміти їх творчість. Це допоможе вкінці обговорення знайти відповіді на проблемні питання, доводити свою думку у процесі власних спостережень за сюжетом твору.

Сучасна українська література є націєтворчою, вона виробляє художній смак, моральні принципи та норми і допомагає краще розуміти навколишню дійсність та оцінювати її. «А твори жанру фентезі, на думку фахівців, сприяють розкриттю важливих для молодого читача моральноетичних норм – тих чеснот, завдяки яким зцілюється світ від зла», – зазначає Н. Логвіненко [42, с. 30].

У текстах Д. Корній та В. Климчука широко представлені етнокультурні маркери, образи та предмети, що часто згадуються в українських легендах, казках та міфах: відьми, чаклуни, чугайстри, мавки, тощо. Різноманітність таких образів дозволяє розподілити їх між учнями для аналізу. Старшокласники зможуть зробити висновок про фольклорно-міфологічну систему творів та поглибити етнокультурні знання.

2.4. Методичні рекомендації щодо вивчення творів сучасного українського фентезі на факультативних заняттях з української літератури

Сучасна освітня система зазнає змін через запровадження Нової української школи з новою концепцією компетентнісного підходу. Уведення діяльнісного підходу під час проведення уроків з літератури надає можливість варіації навчального процесу. Зокрема, вибір книг для читання.

Твори сучасного українського фентезі й досі не внесені до шкільної програми з української літератури. Тому, знайомитися з текстами цього жанру можна лише через проектування моделі факультативного вивчення. З літературою фентезійного жанру учні знайомляться переважно на уроках зарубіжної літератури. Тому більшість розробок присвячені світовому фентезі.

Н. Логвіненко подала розробки факультативного курсу української літератури фентезійного жанру [1, с. 42].

Сучасна література має включати триєдину систему: жанрову, проблемно-тематичну та історико-хронологічну. Такий системний принцип навчання буде сприяти поступовому ускладненню методів та прийомів вивчення літератури, укладанню списків для читання та аналізу творів, де важливо опиратися на вікові особливості учнів [1].

Вивчаючи сучасні твори на факультативних заняттях, доцільно використовувати такі методи та прийоми: репродуктивні (лекція, розповідь), частково пошукові (бесіда, постановка проблемного питання, характеристика літературного героя, інтерактивність), дослідницькі (повідомлення, творчі роботи).

Лекція з елементами бесіди дозволить оцінити учнівську орієнтацію в матеріалі, розібратися з незрозумілими питаннями:

- Чим особливий жанр фентезі?
- Чому цей жанр такий популярний?
- Де ще активно поширений?

Такий вид роботи дозволить краще зрозуміти зміст матеріалу.

У ході такої лекції визначаються зв'язки теорії з практикою, особистим досвідом учнів, та їх майбутнім (майбутня професія – філолог), базовою термінологією, понятійно-категорійним аспектом.

Завдання вчителя окреслити ознаки, класифікацію фентезі, пояснити популярність цього жанру для читача. Важливо показати розмежування загального фентезі від українського. Доречно заслуховувати учнівські доповіді та реферати. Проблемні питання дозволять знайти втілення в індивідуальних проєктах, що допоможе розкрити творчі навички та дослідницькі якості старшокласників [45].

Індивідуальна робота також включає окремі аспекти конкретного твору та їх аналіз, як от: «Особливості розкриття власних здібностей на прикладі відунки Аліни в романі Дари Корній «Гонихмарник»». Виконані роботи учнів

можна об'єднати, створивши методичний посібник, презентації тощо.

Схема практичного заняття під час вивчення творів фентезі може виглядати так:

- біографічні відомості про автора та його творчість;
- історія написання твору (особливо, якщо це допоможе краще сприйняти твір та розкрити додаткові деталі під час його вивчення)
- окреслення сюжету;
- аналіз головних та другорядних персонажів, поділ на добрих та злих;
- встановлення спільних зав'язків між ними;
- фольклорно-міфологічний підтекст твору;
- враження від прочитаного;
- творче завдання [1].

Такий план дозволить розкрити специфічні риси фентезійного тексту, реалізувати виховний процес. Творчі завдання можуть випереджати практичні заняття, якщо учні вже знайомі з текстом твору і зможуть самостійно виконати завдання [45].

До розробки творчих завдань вчитель має готуватися заздалегідь, звертаючи увагу на творчий потенціал учнів, оскільки мова йтиме про магію, фантастичних персонажів, вигадані світи. Однак, коло творчих робіт не обмежене. Можна запропонувати учням продовжити твір власною історією, змодельовати ситуації з реального життя з використанням магії та заклинань.

У проаналізованих творах головна героїня – відунка і разом з нею зображені інші персонажі, де одні – допомагають їй, а інші – стають на заваді. Рекомендуємо, подати довідку про цей архетипний образ, його можливі перетвілення, зробити з учнями інсценізацію магічних здібностей відунки. Старшокласники можуть поділити персонажів твору на «світлих» та «темних», оскільки «добро» – «зло» є бінарною опозицією творів фентезійного сюжету.

Вивчення творів сучасного українського фентезі про відунок можна також почати зі вступних бесід, щоб провести актуалізацію опорних знань:

- Яке враження на вас справив твір?
- Чи читали ви подібні твори?
- Хто такі відунки?
- В якому часі вони живуть?

Доцільно ознайомити учнів з історією написання творів та виданнями книг. Такі завдання можна подавати на самостійне опрацювання, де старшокласники реалізують принцип пошуковості, користуючись мережею Інтернет. Якщо автор випускає серію книг, наприклад, як Д. Корній, то можна запропонувати виконати порівняльний аналіз і зробити висновки про те, які зміни вносить письменниця у зображенні чаклунок, як це впливає на сюжет твору.

Важливо добирати завдання для кращого розуміння творів сучасного українського фентезі, орієнтуючись на такі аспекти:

- подавати завдання від простого до складного, що формує самостійність старшокласник під час роботи над ними;
- звертати увагу на специфіку твору;
- використовувати інформаційні, комунікативні та творчі технології на різних етапах вивчення тексту;
- віднаходити зв'язок з раніше вивченими творами;
- опиратися на вміння аналізувати тексти і розуміти автора [1].

Сюжети творів досить динамічні та детальні, тож можна поставити такі питання:

- З чого розпочинається твір?
- Чи наявний пролог? Що він означає?
- Яке завдання поставало перед відункою?
- Чому вона погодилася допомогти?

Щоб перевірити наскільки уважно учні прочитали твір вчитель може підготувати тести, створити вікторину чи кросворд. У процесі опрацювання

згаданих творів може бути використаний метод квесту чи подорожі. Це може бути як реальне переміщення, так і сторінками творів разом з героями. Можна запропонувати такі питання:

- Хто з персонажів шукав відповідь на питання «Хто я?»?
- Що ви можете розповісти про цього героя?
- Які здібності мала головна героїня твору?
- Ким були її друзі?
- Чи погоджуєтеся ви, що у романі персонажі поділені на добрих та злих?
- До якої групи належить Рутенія (Мальва/Аліна/Птаха)?
- Якою її змальовує автор на початку твору?
- Що допомогло їй витримати усі випробування?
- Якою відунка зображена вкінці твору?

Даючи відповіді на питання, можна перевірити не тільки знання тексту учнями, а й відтворити сюжетний ланцюжок, що є дуже важливим під час аналізу фентезійних творів, оскільки за правилами жанру фентезі тексти мають багато дійових осіб, декілька сюжетних ліній, численні приховані деталі [1].

Одним із варіантів групового завдання для учнів старших класів є розробка, за допомогою комп'ютерних технологій, світів в яких жили міфологічні істоти. Наприклад, вивчаючи роман В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми», учні можуть бути поділені на декілька груп і змодельовати світи Яви, Нави, Прави.

В основі твору – пошук себе, свого призначення. Тож може бути поставлене питання: чи пройшла головна героїня шлях свого становлення як відунки? Що найцінніше для неї у житті?

Учитель повинен скеровувати процес вивчення творів фентезі, пояснювати складні моменти, але й мотивувати учнів самостійно досліджувати літературний твір, цікаві факти та явища в ньому.

Під час факультативного вивчення варто зважати на особливості

конкретного твору. Для творів фентезі можна використовувати поєднання таких методів та прийомів:

- схематичне моделювання, що допоможе окреслити специфіку світобудови автора, взаємини персонажів твору у вигляді схеми для легшого сприймання;
- моделювання фентезійних персонажів, адже більшість з них є витвором фантазії автора;
- інтерактивні методи («брей-ринг», «мозковий штурм», «акваріум» тощо), оскільки динамічність сюжету має відповідати заняттю;
- творчі завдання (інсценізація, перевтілення, створення власного варіанту продовження/закінчення твору);
- рефлексія, що є важливою психологічною засадою підліткового віку; учень повинен самостійно зробити висновки з прочитаного, зробити висновки з досвіду героїв і спроектувати на своє життя [1, с. 42].

Слухати виступи чи дивитися готові проєкти варто лише після завершення обговорення усіх учнівських груп, щоб учні могли заслухати напрацювання своїх колег. Закінчити заняття варто рефлексією, де учні зможуть висловитися стосовно вивченого твору. Важливо, вислухати думку кожного учня стосовно прочитаного: чим сподобався/не сподобався твір? Що нового/важливого ви дізналися? Аналізуючи твори про відунок, варто звернути увагу учнів на побудову творів, часові межі, образи чаклунок, їхні зв'язки з іншими персонажами.

Висновки до другого розділу

Українське фентезі зазнало свого поширення ще з початку ХХ ст. Хоч історія його побутування в літературі не дуже тривала, але воно встигло відзначитися своєю оригінальністю. Сучасні автори творів цього жанру інтерпретують буденність, спираються на фольклорно-міфологічні вірування та традиції наших прашурів. Особливо треба відзначити творчість Дари

Корній та В. Климчука. У їхніх романах дія відбувається в наш час, де магія, загадковість органічно поєднується з реальністю.

Література ХХІ ст. активно застосовує міфопоетичні джерела у художніх текстах, що дозволяє витворити національне міфотворення та світобачення, що поступово набуває все більшого значення і витворює «національне» фентезі. Сюди можемо віднести романи: «Щоденник Мавки», «Зворотній бік світла», «Зворотній бік темряви», «Зворотний бік світів», «Місяцівна», «Крила кольору хмар» Д. Корній, «Рутенія. Повернення відьми» В. Климчука тощо. Основа цих творів ґрунтується на українській народній творчості. Відбувається проекція змінених моделей стосунків фольклорно-міфологічний істот та сучасних жінки з чоловіком.

У романах-фентезі В. Климчука, Д. Корній жінки-відунки – головні персонажі, які виконують певні функції: захищають, рятують, оберігають, відають. Це підтверджує факт наслідування фольклорної основи про чарівництво. Художнє моделювання цих образів відзначається оригінальністю поєднання над можливостей жінок-відунок з їхніми, притаманними усім жінкам рисами.

Дії та вчинки чаклунок зумовлюються їхнім функціоналом у сюжеті твору, який збігається з роллю цієї постаті в контексті національних вірувань. Ці образи дозволяють розкрити авторську концепцію, де моделюється ексклюзивний фантастичний вимір, що тісно переплітається з реальним світом.

У романі «Рутенія. Повернення відьми» образ відьми осучаснено, змальовано «бойову» відьму, що наділена не просто притаманними для чаклунів магичними здібностями, а й звичайними людськими якостями. Вона в авторському уявленні майже повністю відійшла від типових українських традицій, її образ є абсолютно позитивним від самого початку і простежується таким протягом усього твору. Вона приваблива зсередини і є такою ззовні, а допомога світу – основне джерело її щасливого буття.

Жінки-відунки у творах Дари Корній також наділені позитивними

якостями, повністю позбавлені негативізму. Це жінки, що люблять, вірять та оберігають. Їм доводиться проходити різні випробування, які поступово загартовують особистість кожної. Чаклунки позбавлені негативних рис та виступають в образі сильних, самостійних жінок, що здатні відстояти себе та захистити інших. За зовнішніми та внутрішніми характеристиками мають схожість з міфологічними істотами: мавкою, відьмою, янголом, богинею тощо.

Література для підлітків формується завдяки соціальним змінам та еволюційним у світосприйнятті реальності. Уведення чарівних персонажів, наділених магічними або над реальними можливостями неймовірно стимулює творчу уяву читача-підлітка. На сьогодні жанр фентезі дуже популярний серед молоді. Оскільки, викликає бажання до змін, не намагається пояснювати світ з наукового погляду, а сповнений свободи дій, де можливе реальне існування міфічних персонажів, чаклунства та магії, фантастичних ієрархій.

Зауважимо, що аналізуючи твори про жінок-відунок, варто звернути увагу учнів на просторову організацію творів, часові межі, функції таких персонажів у творах літератури. У процесі роботи над текстами доцільним є використання таких форм і методів: бесіда, групова та самостійна робота, фокусуючи увагу на бінарній опозиції та розгляду фольклорно-міфологічної основи.

ВИСНОВКИ

Століттями українці вірили у потойбічні світи, надзвичайних істот та надприродні явища. Нижча міфологія займає особливе місце в уявленнях давнього та сучасного суспільства. Міфологічні істоти взаємодіють з людьми та є невід'ємним компонентом їхнього життя. Найбільш розповсюдженим фольклорно-міфологічним персонажем можна виділити відьму або відунку.

Фольклорний та етнографічний матеріали допомогли сконструювати детальний образ чаклунки на теренах України, що згодом уможливив використання цієї самобутньої істоти в українській літературі та інших видах мистецтва. Міфологічна людська свідомість неоднозначно трактує цей образ. Можемо знайти як негативні так і позитивні зображення.

Позитивність надає відьмі добрих рис характеру, тоді як негативність вміщує цілий спектр злісних елементів, що пробуджують людський страх. З'ясовано, що в процесі трансформації образ жінки-відунки зазнав значних соціокультурних впливів, а це вплинуло на його модифікації: «світлі відунки», «темні відунки», «уроджені», «навчені» тощо.

Дослідження етимологічного значення слова «відьма», допомогло встановити, що у більшості випадків це жінка з надприродними можливостями що відає та знає. Вона здатна допомагати або рятувати. Звідси і теорія про існування білих або вроджених та чорних або навчених відунок, де перші славляться своїми знахарськими якостями, знаються на травах. Другі – чинять зло, належать до темного світу.

Письменники у своїх творах урізноманітнювали образи жінок-відунок. Їхні образи еволюціонували у залежності від соціальних чинників та людського ставлення до них. Так, у творах давньої літератури презентують негативне ставлення до жінки-відунки.

Суттєвої інтерпретації зазнав образ жінки-відунки в літературі XXI ст., беручи за основу фольклорний сюжет письменники по-іншому інтерпретують його. Образ жінки-відунки сучасної літератури відзначається унікальними

особистісними рисами, її дар розглядається, як унікальний, завдяки якому вона допомагає світові та захищає інших людей. Жінки-відунки в сучасних літературних творах люблячі, ніжні, чуйні, емпатичні, здатні на самопожертву заради інших. До них люди постійно звертаються про допомогу, а особливо у скрутні моменти життя.

Автори позбавляються детермінованості у почуттях та думках, вони вільні у реконструюванні чарівного образу. Сучасному українському фентезі не притаманне засудження. Читач має сам на основі своїх роздумів дійти висновків та проаналізувати образ відунки.

Фольклорно-міфологічні уявлення, що знайшли своє відображення у літературі, допомогли відкрити жанр українського фентезі, де добро протиставляється злу, але вже в інших варіаціях. Реальний та фантастичний світи поєднуються, намагаючись віднайти рівновагу свого існування поруч.

Письменники все частіше використовують незвичайні природні явища та магію відунок, які стають незамінними елементами теми та сюжету творів. Сучасні автори відходять від традиційності у зображенні неповторного жіночого образу. Зазначимо, що письменники не описують усталений образ відьми, а лише запозичують деякі елементи, переосмислюють його на власних розсуд, що й допомагає вибудовувати нове потрактування.

В основі сучасних творів про жінок-відунок лежить бінарна опозиція, котра реалізована у координатах «добро – зло», де жінка знаходиться на стороні добра. Її життя незвичним чином корелює з магією та потойбічний світом. Перед нею постає важлива місія – боротьба зі злом, а на шляху до нього виконання свого призначення. В цьому моменті простежуємо елемент казковості. У проаналізованих творах жінки-відунки komponують навколо себе усі сюжетні лінії.

Відзначимо, що сучасні фантастичні образи жінок-відунок захоплюють своєю багатогранністю, двоїстістю внутрішнього світу, входженням в структуру реального та ірреального життя, що змушують очікувати диво, породжують казковий ефект. Жіночі перевтілення створені на основі

автентичної міфології, спонукають більше дізнатися про історію міфічного початку наших предків, їх світосприйняття. Фентезійний жанр змушує згадати старі перекази, міфи, легенди та осучаснює їх. Для українського фентезі притаманним є мотив чіткого протиборства між добром та злом, що завершується перемогою добра.

Важливо продовжувати розроблювати нові можливості для реалізації навчально-виховного процесу під час вивчення творів фентезі на факультативних заняттях з української літератури. Варто виховувати у старшокласників потребу і вміння читати художні твори, відчувати, розуміти і знаходити нові шляхи в осмисленні прочитаного. Вчитися аналізувати художні образи, порівнювати їх, розуміти першоджерело їх виникнення, розкривати пізнавальний, естетичний, виховний потенціал найкращих сучасних творів.

Отже, вивчення сучасного українського фентезі – невід’ємний компонент літературної освіти. Проаналізовані твори мають багатий потенціал для розвитку пізнавального інтересу старшокласників, сприяють формуванню їхнього світобачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрушко М. В. Українське підліткове фентезі та потенціал його вивчення в системі ЗЗСО (на матеріалі роману «Бісова душа, або заклятий скарб» В. Арєнєва) : кваліфікаційна робота. Чернівці, 2022. 58 с.
2. Барінова Л. І. Новітні постаті в українській та світовій літературі ХХІ ст. *Українська та світова література в сучасному контексті* : зб. конф. української та світової літератури, 2015. С. 18–22.
3. Бачинська К. Дара Корній: вітчизняне фентезі видавці не дуже шанують. *Україна молода*. 18 вересня 2015. № 122. URL : <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2709/164/94873/> (дата звернення: 16.09.2023).
4. Белімова Т. Традиційний український міфопростір у фантастичних романах Дари Корній. *Слов'янська фантастика* : зб. наук. пр. Київ : Освіта України, 2015. 526 с.
5. Блудова Ю. Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини.: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2018. 22 с.
6. Боднар А. До питання дефініції жанру «Фентезі». URL : <http://englishcontext.kpnu.edu.ua/2019/04/08/do-pytannia-definititsii-zhanru-fentezi/> (дата звернення: 20.09.2023)
7. Бойко О. Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискусі фентезі : дис. ... д-ра філос. за спец. 035 Філологія. Одеса, 2021. 237 с.
8. Бондар Л. Мольфарка слова Дара Корній: заплющую очі й бачу інші світи. *Волинські новини*. 2 квітня 2016. URL : <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2709/164/94873/> (дата звернення: 19.10.2023)
9. Бондаренко Л. Вивчення твору Дари Корній «Гонихмарник» у закладі вищої освіти. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах*

глобалізації» : зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. № 47. 2019. С. 192–193.

10. Бугайчук К. Різностильові втілення жіночих міфологічних образів в українській літературі. *Перша спроба. Студентська наукова творчість*: Збірник матеріалів. 2010. С. 23 – 29.

11. Буйських Ю. Відьма як персонаж «календарної міфології» центрально-західного Полісся, календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. *Одеські етнографічні читання*. Одеса, 2011. С. 16–27.

12. Буйських Ю. С. Україна, держава: міфологічні вірування. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2018. 608 с.

13. Витоки літератури фентезі. Поезія у контексті метажанру фентезі : збірник матеріалів наукового семінару Центру з Дослідження Літератури Фентезі при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (17 листопада 2016, 21 квітня 2017 / ред. Рязенцева Т. М., Канчура Є. О. Київ, 2018. 97 с.

14. Войт Т. Міфічне і неміфічне в образі жінки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика* Том 33 (72) № 1 2022 Ч. 3

15. Гольник О. Міф у художньому світі Євгена Маланюка : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 218 с.

16. Гурдуз А. І. Метагероїня романів Дари Корній. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки : (літературознавство)* : зб. наук. пр. / за ред. О. С. Філатової. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2015. Жовтень. Вип. 2 (16). С. 61–67.

17. Гурдуз А. І. Міфопоетика роману Дари Корній «Щоденник Мавки». *Studia methodologica* / Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль : РВВ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. №40.

С. 136–142.

18. Гурдуз А. Час і простір у системі фентезійної логіки роману Дари Корній «Гонихмарник». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2017 № 26. Т.1. С. 13-16

19. Гурдуз А. Роман Дари Корній «Гонихмарник»: місце в мистецькому контексті з погляду традиції й новаторства. *Українознавчий альманах*. 2012. № 9. С. 229–235.

20. Данилюк-Терещук Т. Міфокритичний дискурс демонологічної образності в літературі українського романтизму : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Івано-Франківськ, 2018. 22 с.

21. Дара Корній. URL: <https://bookclub.ua/read/korniy/> (дата звернення 05. 08. 2023)

22. Живиця Т. Д. Образна парадигма тетралогії Дари Корній «Зворотний бік»: гендерні аспекти. *Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференції «Актуальні проблеми слов'янської філології»*. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. С123-129.

23. Іванишин М. Сучасний літературний процес та метакритичний дискурс: проблеми класифікації стильової ідентифікації та стратегій інтерпретацій. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 89–93.

24. Інтерв'ю з Віталієм Климчуком для журналу BBC. URL : <https://life.pravda.com.ua/book/4eef56ecb966a/> (дата звернення: 11.10.2023).

25. Качак Т. Сучасна реалістична проза для підлітків: зміна естетичної парадигми. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Вип. 67. Ч. 2. С. 202– 211

26. Климчук В. Рутенія. Повернення відьми. Вінниця : Теза, 2011. 376 с.

27. Кметь В. Образ відьми у народно-демонологічних оповідях Східного Поділля: спроба реконструкції на матеріалах польових досліджень. *Міфологія і фольклор*. 2012. № 4 (12). С. 48–54.

28. Кметь В. Образ чужого і категорія непростих у системі

демонологічних вірувань про українську відьму. *Матеріали науково-практичної конференції «Восьмі всеукраїнські наукові фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській»* : тези доповідей. Київ, 2015. С. 37–39.

29. Кметь В. С. Архетип відьми в українській літературі XIX–XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Львів, 2017. 20 с.

30. Кметь В. С. Архетип відьми в українській літературі XIX–XX століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Львів, 2017. 234 с.

31. Корній Дара. Зворотній бік світів. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 320 с.

32. Корній Дара. Зворотний бік темряви : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 324 с.

33. Корній Дара. Зворотній бік світла. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. 320 с.

34. Корній Дара, Владмирова Тала. Крила кольору хмар : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 320 с.

35. Корній Дара. Гонимарник : роман. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 336 с.

36. Корній Дара. Місяцівна : роман. Харків : Віват, 2019. 352 с.

37. Корній Дара. Щоденник Мавки : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 304 с.

38. Криницька Н. Архетипи у фантастичних творах Урсули Ле Гуїн. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків : ХНУ, 2004. Вип. 42. № 632. С. 368–372.

39. Леоненко О. С. Жанр фентезі в українській прозі кін. XX – поч. XXI століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Черкаси, 2010. 20 с.

40. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / автор-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.

41. Логвіненко Н. М. Вивчення української міфології в школі: методична спадщина Н. Й. Волошиної. *Вісник Глухівського національного*

педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2018. Вип. 37. С. 89–96.

42. Логвіненко Н. М. Зміст і методика вивчення українського фентезі у 8-9 класах на факультативних курсах. *Компетентнісний підхід до вивчення української літератури в основній школі* : посібник. Київ : Вид. дім «Сам», 2017. С. 70–83.

43. Логвіненко Н. Міфопоетичний світ прози сучасного українського фентезі. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (Літературознавство)*. 2016. № 1 (17). С. 139–144.

44. Логвіненко Н. Сучасне українське фентезі : навчальна програма курсу за вибором 8–9 класи. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 2. С. 35–39.

45. Логвіненко Н. Сучасне українське фентезі : формування змісту поглибленого вивчення національної літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 6. С. 36–40.

46. Лозко Г. Рідні імена. Слов'янський іменослов. Тернопіль. Мандрівник. 2011. URL <https://www.oru.org.ua/index.php/bogoznavstvo/ridni-bogi/552-maty-slava.html> (дата звернення: 22.10.2023).

47. Марко В. П. Аналіз художнього твору : навч. посібн. Київ : ВЦ «Академвидав», 2013. 280 с.

48. Месевря О. І. Сучасна українська література : навч.-метод. посібн. для вчителів. Ч. 2. Черкаси, 2010. 110 с.

49. Народилася нова книга Дари Корній. URL : <https://wz.lviv.ua/life/120159-narodylasia-nova-knyha-dary-kornii> (дата звернення: 13.07. 2023)

50. Нібак І. Культура і мистецтво: українська відьма. URL : <http://www.hetman.tv/nomera/2010/2010-2-3-32/vidma.html> (дата звернення: 18.08.2023).

51. Ніколенко О. Літературні епохи, напрями, течії. Київ : Педагогічна преса, 2014. 228 с.

52. Образ Матир-Сви, як священної птахи русів, у Велесовій Книзі <https://www.svit.in.ua/stat/st48.htm> (дата звернення: 25.09.2023)
53. Олійник С. М. Міфологеми стихій в українському фентезі. *Літературознавчі студії* : зб. наук. пр. / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2015. Вип. 43, ч. 2. С. 105–116.
54. Паламар С. П., Бійчук Г. Л., Братко В. О., Логвіненко Н. М., Фасоля А. М., Тименко В. М., Шевченко З. О. Компетентнісний підхід до вивчення української літератури в основній школі : посібн. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 112 с.
55. Примаченко А., Сазонова О. Особливості міфопоетики слов'янського фентезі в авторській інтерпретації Дари Корній і Тали Владмирової. *Філологічний дискурс* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 9. С. 158–168.
56. Пташка К. Письменниця Дара Корній: українцям варто навчитися любити своє (інтерв'ю). *Український інтерес*. 1 липня 2018. URL : <https://uain.press/news/accents/pysmennytsya-dara-kornij-ukrayintsyam-vartonavchytysya-lyubyty-svoeye-864875> (дата звернення: 18.09.2023).
57. Пустовіт В. Автентичні фольклорні мотиви: вивчення української міфології в старшій школі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2022. Т. 33(72). № 1. Ч. 3. С. 111–116.
58. Романенко О. Фольклорні мотиви та сюжети в сучасній українській літературі: кітчеві експерименти чи нові художні акценти? URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-10764.html>. (дата звернення: 10.09.2023).
59. Світлинець А. Образ відьми в уявленнях жителів Боржавської долини в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. *Етнічна історія народів Європи*: зб. наук. праць. 2019. Вип. 50. С. 105–109.
60. Смілива дівчина віддала життя за Україну: неймовірна українська історія про Мальву, яку мало хто знає. URL : <https://znaj.ua/society/459224-smiliva-divchina-viddala-zhittya-za-ukrajinu-neymovirna-ukrajinska-istoriya-pro-malvu-yaku-malo-hto-znae> (дата звернення: 17.09.2023).

61. Соколова А. Роман В. Климчука «Рутенія. Повернення відьми» в контексті сучасного українського міфологічного фентезі : *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2016. С. 235–244.

62. Тиховська О. Етнопсихологічний аспект уявлень про «злі очі» та «вроки». *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 33. Том 3. С. 174–181.

63. Українська міфологія : народні вірування, демонологія, космогонія. за ред. А. П. Пономарьова. URL : <https://spadok.org.ua/davni-viruvannya/narodni-viruvannya-demonolohiya-kosmohoniya> (дата звернення: 22.10.2023).

64. Фісак І. Динаміка структури художнього образу в аспекті дихотомії світло й темрява (на матеріалі повістей збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» Гоголя М. В.). Полтава : Філологічні науки, 2017. 39 с.

65. Хороб С. Жанрові особливості української фантастики кінця ХХ–початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 13.01.01. Івано-Франківськ, 2017. 224 с.

66. Чернявська О. До питання класифікації жанру фентезі. *Літературознавчі студії*. 2015. Вип. 1(2). С. 323–331.

67. Чому підліткам подобається фентезі? URL : <https://booking.com.ua/chomu-pidlitkam-podobaietsia-fentezi/> (дата звернення: 26.09.2023).

68. Ятищук О. Народна демонологія як елемент етнографічних досліджень В. Гнатюка. Україна – Європа – Світ. *Міжнародний збірник наукових праць ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2011. Вип. 6(7). С. 62–66.